

37
DISSERTATIO HISTORICA, 10

De

FANATICIS SILESIORUM,

ET SPECIATIM

QVIRINO KUHLMANNO,

Quam

DIVINIS AUSPICIIS,

PRÆSIDE

Dn. M. Gottlieb WERNSDORFIO,

FACULT. PHILOS. ADJUNCTO, & h. t.

DECANO SPECTABILI,

VITEMBERGÆ SAXONUM,

Ad Diem XXII. Octobr. Ao. O. R. M DC XCVIII.

H. L. Q. C.

Publicè defendet

AUCTOR-RESPONDENS

M. Gottlieb LIEFMANNUS,

Vratislaviensis.

VITEMBERGÆ, Typis CHRISTIANI SCHRÖDTERI, Acad. Typogr. 189.

DISSERTATIO HISTORICA
DE

FANATICIS
SILESIORUM,
ET SPECIALIM
QUIRINO KUHLMANNO,

DIVINIS AUSPICIIS,

DAVID M. DE WERNSDORFIO,
FACULT. PHILOS. ADJUNCTO, & L. L.
DECANO SPECTABILI,

VITIMBERGAE, SACHSONUM,
DIE XXII. OCTOB. AN. G. M. DC. LXXII.

Publice defendet

M. JOHANNES I. BERGMANNUS,

Vitislavienfis.

Typis Curiae Schindlerianae, Acad. Typogr. 1772

FAN
ves. & /
recomen
& curam
rebus pone
conferri, qu
seculo pub
tum monit
rem alias tal
in discrimen
pore, ex quo
Prohibetur
tamfeliciter
hollis Eccles
indivisiis e
peret ac inq
ris doctrine
co gnamo

EXERCITATIO HISTORICA,
De
FANATICIS SILESIORUM.

PRÆFAMEN.

DE *Quirino Kuhlmanno*, Vratislav. jurene non indocto quidem, ast fanatico nostris temporibus infelici, ejusque studiis, erroribus & fatiis, bono cum DEO dicturus non abs re aut à tempore hoc nostro alienum fore putavi, si Kuhlmanno jungerem alios cives, & fanaticos ex incluta Silesiorum gente oriundos justa recensione exponerem ac indicarem. Quum itaq; & curam atque diligentiam in perquirendis Patriæ rebus ponerem, non parvam sane illorum numerum confeci, qui & hoc, quod præceps ruit, & superiori seculo publicam Ecclesiæ quietem novis suis opinionum monstris turbatam affixerunt & Christianam rem alias labantem & undique ab hostibus læcessitam in discrimen adduxerunt. Ab eo enim statim tempore, ex quo *B. noster Lutherus* cœtum diviniorem à Pontificiorum sordibus per sanctissimi *Numinis* gratiam feliciter repurgaverat, à *ord* DEI hominumq; hostis Ecclesiæ struxit insidias & astute laboravit, ut scœdissimis erroribus puritatem Evangelii corrumpere ac inquinaret atque hac ratione cursum salutaris doctrinæ quadantenus retardaret. Quo in negotio ejusmodi hominibus utebarur, quos tacuisse &

A *

ipso

ipſorum memoriæ & ſalutis multorum interfuiſſet; qui cum ad nullam purioris doctrinæ formulam adſtringi ſe paterentur, propudioſas hæreſes diſſeminant & ſpecie pietatis in familiaritatem ſimpliciorum admiſſi ſuis pollicitationibus quamplurimos à recta pietatis via abduxerunt. Quibus in ipſo ortu opprimendis ſedulo quidem curam gerebant Eccleſiæ Doctores & pavidas conſcientias contra prava falſaq; dogmata ſanctiſſimo DEL verbo communire ſatagebant; quo minus tamen teterrimas hæreſes funditus excinderent & extirparent, obſtitit callidi ſerpentis aſtutia & inquietorum hominum malitia. Hinc illud optato obtinuit humani generis hoſtis, ut cum *lerma fanaticorum* hac decrepita, qua vivimus, mundi ætate depugnare & conſictari neceſſe habeat orthodoxa Eccleſia, ubi uno & altero hoſte feliciter proſtrato vel ſexcenta ſubinde renaſcentium capita divinæ puriorisque veritatis aſſertoribus magnum multumque negotiū denuo faceſſant. Quod imminens exinde & pietatis & fidei Chriſtianæ periculum, quoties mecum expendi, expendi autem ſæpius, toties magno dolore percuſus infelicitatem noſtri ævi deplorare ſatis non potui. Ex eaque ratione & quod *dulciſſime Patris* hanc pietatem debeam, præſens, quod rubrica Diſſertationis refert, argumentum pertractare & fanaticos noſtre gentis præcipuos, *Hiſtorica ſaltem narratione, breviter commemorare mecum conſtitui.* Publicè verò rogatos monitosque volo omnes, quotquot *Hiſtoria Patrie* illuſtrandæ operam navant, ut, ſi qua in re lapſum me forte deprehenderit, *me hominem & nihil humani alienum à me eſſe* meminerint. DEUS autem noſtro labori ex alto benedicat!

A No vero
Aqua me
fuerit
mel & rera
pore (a)
fiato, nra
non Caro
dabat: v
logis, pcc
reliqua
pore & c
genit
trouit
ſanctimo
arm
urro per m
logem m
cultum ex
lum Enli
ſanctiſſi
logis dicant
(4) Carpi
s. A. ſancti
ſanctiſſi
ſanctiſſi
(5) Carpi
ſanctiſſi
ſanctiſſi

ANte verò quam in amplum hunc differendi campum me inferam, paucis exponendum est, *quoniam dicantur Fanatici*, & quid vocabulo hoc apud Latinos denotetur. Ubi quidem negari non potest, illud semel & iterum apud aureæ castæque Latinitatis Scriptores (a) legi, & sumi pro homine *ἐνθεος*, Numine afflato, furis correpto, qui à Dæmone incitatus apud non Christianos divinabat & quærentibus responsa dabat: usu tamen & loquendi consuetudine à Theologis, recepta præter ILLOS, qui divini scripturae ac reliquis salvandi mediis vim & auctoritatem impiè derogant & contra nescio quos, divinos afflatus, visiones Angelicas atq; cælestes revelationes temere jactant & mentiuntur; EOS quoque notat homines, qui simulata veneratione sanctimonia tumentes sacrum in Ecclesia & Republ. ordinem impugnant & perturbant, regnumq; aliquod in his terris per mille annos continuandum piis pollicentur, quandoq; etiam in tumultus proni periculosos motus excitant, qui auctorum exitio plerumq; terminantur. Ut adeò non solum *Enthusiaste novig*, *Propbetae*, verum etiam *Chilista*, *Anabaptista*, *Tremuli* aliique communi nomine Theologis dicantur *Fanatici* (b).

A 3

II. In

(a) Cic. pro Domo sua §. 105. homo *fanatice*. Liv. lib. XXXVIII. c. 16. *fanatico* carmine varicinant. it. Juven. Sat. II. p. 112. crine Senex *fanaticus* albo sacrorum antistes. à *Fano* autem derivari *Fanaticum*, nemo non videt, in *fano* enim hujusmodi homines sacris operabantur. Vid. Lexicogr. h. v.

(b) Conf. A. C. Art. V. Art. Smalc. P. III. Art. VIII. p. 31. S. Ept. Art. II. p. 581. & sol. Declar. Art. II. p. 655. 668. 678. Edit. de Almo 1612. & Auctores omnes, qui adversus eos scripserunt magno numero, relati à B. Sagitt. Introduct. in H. E. p. 816. f. 944. B. D. Pfeiff. Anst.

XXX. Q. M. C. A. L. E. J. O. G. O. S.

II. In his, quos *Silesia* tulit, principem locum, meo quidem iudicio, facile obtinet *Hereticus* CASPAR à SCHWENCKFELDEN, (c) *equestri* genere perantiquo & præclaro circa A. C. 1490. (d) natus in vico *Ossinga* Lubenensis districtus, Vir alioqui probi, ut videbatur, animi & avitæ Virtutis haud indignus heres. Sacris initiatus inter *Sacerdotes*, quos *Canonicos* vocant, *Collegii Lignicensis* ad *D. Joban.* dignitate fortunisque emi-
 nit, sed cum *D. Lutherus* publica diffensione ab sedis Romanæ obsequio solemnem discessionem faceret, & Hic errores, quos Papa Ecclesiæ obtruserat, aliqua ex parte agnovit. Hinc Ao. 1524. libellam edidit inscriptum *Jacobo de Salza, Vratislav. t. t. Episcopo* eumque ad amplectendam puriorem Evangelii doctrinam modestè invitavit; hic verò Pontifici obnoxius adeò quidem fuit irritatus, ut Schwenckfeldio acriter se

oppo-
 Anti-Enth. Cap. I. p. 13. & Magnif. Dn. D. Neumann. Disp. II. de Tremulis. Leg. qvov; Cl. Colberg. Christian. Hermet. Plat. p. 218. 384. it. Hornbek. Sum. Controv. I. VI. qui agit de Enthusiasticis & Fanaticis. Spanhem. Elench. Controv. p. 87. f. & Disp. de Enthuf. Synt. Disp. P. II. p. 281. f. nec non B. D. Pfeiff. Anti- Chil. Cap. II. p. 52. 53. f.

(c) Probe hic distinguendus est à *Sympatriota* οὐωνύμω *Gryphimontano*, *Med. Doct. & Gorlicensis Urbis in Lusatia superiori Poliaro Scriptore de Historia Patriæ Naturali optime merito.* Vid. Cl. Mart. Hanckii Orat. p. 227. & Joh. Mollerii Homonymoscop. p. 77. f. Confundit eos *Bob. Balbinus* in Misc. Hist. Boh. Dec. I. lib. 3. c. 6. §. c. 6. §. 5. gemmæ, inquit, qvamp plurimæ & pretiosi lapides præfertim sub Giganteis montibus leguntur, de quibus proprio libro egit avorum memoria *Silesius Hereticus Schwenckfeldius.* Eundem errorem errat *B. Dn. Er. Francisci* in Annot. ad Jll. Bar. de Valvasor *Chre des Herzogthums Crains* / lib. III, c. 4. cujus verba huc transferre brevitatis causa supersedeo.

(d) Teste. Abr. Buchholz in Chron. Hag. & Abr. Sculteto in Ann. Ecol. Dec. I. ad A. C. M. D. XXV.

opponeret ac nil haberet antiquius nec quidquam
ageret diligentius, quam ut consilia aususque ejus
prudenter interverteret. A *Lutbero* enim manife-
ste *dissentiens* (e) & in gravissimos *errores* (f) pro-
lapsum multos pertraxerat in suam sententiam, etiam
quod

(e) Voluit enim esse *neutralis & scepticus* (verba sunt Wigandi
ap. Schlüsselburg. lib. X. Cat. Hæret. p. 28) publiceque testatur,
se se neq; cum Papis neq; cum Lutheranis sentire, eo quod in utris-
que quoad doctrinam, ceremonias, totiusque religionis consti-
tutionem plurima desideraret, Vid. quoque Micræl. l. III. Synt. H.
E. p. 513. & conf. ipse Schvvenkf. T. I. Ep. 8. T. II. Ep. 46. 48. Ne-
mo igitur cum Bellarm. lib. IV. de Not. Eccl. c. 10. & lib. I. de V.
D. c. 3. *Schvvenckfeldium* dixerit *A.C. socium*, qui Veritati publice
contradixit & nunquam Lutheri fautorem se professus est. Leg.
Comp. H. E. Goth. lib. II. p. 763.

(f) *Capita errorum præcipua* sunt: Scripturam non esse ver-
bum DEI, sed creaturam & litteram mortuam, eamque & Sa-
cramenta nihil conferre ad salutem, carnem Christi de cælo esse,
nostræque non consubstantialem, legem DEI facile impleri pos-
se, expectandos esse electis divinos Enthusiasmos; fidem Essen-
tiam divinam esse; fideles easdem cum DEO habere essentia-
les Virtutes & ex ipsissima DEI essentia generari, &c. Pro-
pter hæc & plura foedissima opinionum portentia, Lutherus, Phil.
Melancthon, aliique ipsum familiari denominatione vocabant
Stenckfeldium. Vid. Luth. T. VIII. Opp. Jen. & Carpvov. Isag.
in LL. SS. p. 1698. *Discussa & refutata ejus dogmata* Leg. in F. C. p.
328. f. Schlüsselburg. Cat. Hæret. lib. X. quem totum impendit huic
Hæresi. D. Wigand. Tr. int. de Schvvenckf. Micræl. l. c. Osiand.
H. E. Cent. XVI. lib. II. c. 3. Dieter. Diss. de Fanatic. Schvvenckf. &
aliorum de V. D. Dan. Tossani Censura aliquot errorum C.
Schvvenckf. circa doctrinam de Persona & forma Christi. Ch.
Colberg. l. c. p. 213. Hoornbeck. l. c. & System. Theol. passim,
speciat. Loc. de efficac. script. S. & Sacram. Add. Fr. Lucæ Chron.
Sil. p. 309. Apud D. Casp. Conrad. in Prosopogr. Mel. ita loquitur.

Natus

quod mireris, optimum Principem *Fridericum II.* glor.
mem. quem tamen mature ad saniora consilia reduce-
runt orthodoxi Theologi, in primis (g) *Val. Fridl. Trocen-*
dorsius, Vir certè doctissimus. *Specie pietatis* (h) more ha-
reticorum (i) incautos seduxit, & brevi tempore totam
fere Silesiam sua hæresi infecit ac disseminatos erro-
res ex voto suo ubiq; propagavit. Quum autem per-
multos in Patria excitaret turbas, Regia *Ferdinandi I.*
aucto-

Natus eqvæ pia sacra colo, sed voce Jehovæ

Edita, non verbi voce ministerii.

Quamquam autem perniciosæ ejus sententiæ ab Ecclesia publice fuerint damnatæ, certissimus tamen est *Dn. D. Petersen.* in Nube Test. Verit. de Regno Chr. glor. lib. III. p. 35. *spem illam futurorum temporum, quam firmissime fovisse se subinde confirmat Schvvenckf, non nisi per bonum DEI Spiritum in pio corde ipsius fuisse succensam & sustentatam.* De quo judicio viderint Theologi.

(g) Leg. in hanc rem Scultet. l. c.

(h) Ideo alter *Enochus* suæ sectæ hominibus audit teste *Spanhem.* *El. Contr.* p. 88. Unde etiam *Bueholz.* ap. *Scult.* l. c. p. 269. *Schvvenckfeldio non defuisse cor bonum sed caput regulatum* judicat. Idem fere sentit *Melch. Adam* in vita *Bulling.* Ipse *Pomeranus* in privato Colloquio: credo eqvidem, inquit, te non malo animo hæc agere, etiam *pium te* æstimo. Vid. *Schvvenckf.* T. II. *Opp.* Ep. 4. p. 33. *Zvvinglii* & *Carolstadii* de eo judicia legi possunt ap. *Hoornebeck* lib. VI *Sum. Contr.* p. 440. seqq.

(i) Ita de *Arianis* refert *Sozom.* lib. I. H. E. c. 15. quod sub pretextu pietatis & perfectioris DEI cognitionis res antea minime tentatas in quæstionem vocarint. Idem de *Pelagianis* testatur *Hier.* T. II. lib. 3. adv. *Pelag.* p. 308. De *Mahumede* vero, quod *Prophetæ pietatis* gentem sibi conciliarit, *Damasenus* semel iterumque commemorat de Hæres. p. 377. de *Anabaptistis*, quam specioso pietatis Schemate pallient nugas suas & sanctimonix specie velut glaucomate fascinent quamplurimos, *B. Hunnius* in *Princ. Theol. Fanat.* §. 1. f. exponit. De *Pharisæis* ipse *Christus* *Matt.* XXIII. 27. Vid. *D. Pfeiff.* *Anti-Chil.* p. 113.

autoritate commotus *Princeps* modo laudatus eum
Ao. 1527. *Silesia* excedere *justit*, (k) ex quo tempore
Germania civitates *peragravit*, ubique vel sectam suam
instituens, vel modis omnibus augens. *Argentorati*
inprimis, ut ægrè faceret *Luthero*, calamum (l)
contra puriorem doctrinam strinxit & *Capitoni* im-
posuit, qui libellum ejus quendam præfatione orna-
vit. *Ulma* cum *Martino Frebto* coram Senatu de do-
ctrina conflictatus est, *Augusta* clam conventus egit,
Norimberga concionatus fuit, atq; hinc inde Nobilium,
Baronum, Comitum aulas pererrans *Ulma* (m) tan-
dem

(k) Conf. Scult. l. c. p. 279. & si placet, Fr. Luca Chron. p. 310.

(l) Ipse Schvvenckf. haud modicè gloriatur Tom. I. Opp. p.
60. se intra 30. annorum spatium *plures quam 50. libros* edidisse.
Hinc B. Lutherus in epist. utinam, inquit, me missum faceret suis
libris quos Diabolus ex ipso vomit *cacatque* &c. Conf. Schluffelb. l.
c. p. 43.

(m) Graves hujus rei auctores testesque locupletes produco
Sculter. Bucholz. Joh. Jac. Boissard. Part. IV. Elog. quo loco
Vitam & scripta Schvvenckfeldii recenset. De eo quid m dubi-
tat Fr. Luca p. 310. Chron. sed præter rem & rationem. Nèc fa-
cit *Ossinganus tumulus*, ut ab hac sententia me dimoveri patiar.
Parum enim præsidii pro tuenda sua conjectura in eo Virum ce-
teroqui doctissimum invenire puto. Et si quidem illo proba-
tur monumentum istud in honorem & memoriam nobilissimi Viri
alio loco defuncti positum ex structumque esse, tamen id multum ab-
est, ut evineat Schvvenckfeldium in Silesia obiisse tumulatumque
esse. Nam *tumulus* iste *cadavere omnino vacuus* conspicitur &
Cenotaphium est; id quod eo magis assequi quisque potest; quod
exploratum est, Hæresiarcham semel ejectum in Patriam nunquam
rediisse. De quo eo minus dubitandum existimo, quoniam id
M. Sam. Edelius, Eccles. Ulmenf. suo assensu comprobavit, quippe
qui *Schvvenckfeldium Ulmae in cella quadam sepultum commemorat*
Hom. VIII. Part. II. Quæst. Catech. p. 134.

dem *Sueviorum* Ao. 1561. (n) X. Dec. decessit senex 71. annorum. Pro *Symbolo* usus esse dicitur hac sententia: nil Christo triste recepto.

III. In Silesia *Schwenckfeldius* opinionum suarum *adversarios* habuit Val. Fridl. Trocendorfium, (o) celebrem sui temporis Virum & Scholæ Aurimontanæ Rectorem; Hier. item Wittichium, Bregenſ. Ecclesiast. Joh. Gigantem, Northusanum, Pastor. Freistad. & Svidnic. Laur. Harttranftium, Paroch. Gusmansdorf. (p) alios. Ipse certè *Maximilianus II.* Imp. gl. m. Princeps, cui Silesia & universa propemodum res Evangelica multa debet beneficia, suum in ejus affectas odium publicè contestatus est, cum Ao. 1563. VI. Dec. *Vratislaviensium Ecclesiarum*, quæ superioribus modo annis opera & consilio *D. Job. Hessi*, *D. Ambr. Moibani*, &c. puriorem Evangelii cultum receperant, Ministros elementissima admittance dignaretur, ubi per *D. Uldar. Zafum*, *Regium Pro-Cancellarium* disertè ipsis demandavit, ut pro muneris sui ratione sedulo caverent, ne *Schwenckfeldii hæreses* in nervum erumperent & latius in Ecclesia serperent *diutiusq;* obtinerent. (q) Qui etiam Regiæ

(n) Sequor auctoritatem *Abr. Bucholzeri*, Scriptoris accurati & fide dignissimi, qui eodem tempore vixit & errores *Schwenckfeldii* acerrimè impugnavit. *Reusnerus* verò non accuratas temporum init rationes, & pro anno 1561. emortuali perperam ponit annum 1558. In eo autem nobiscum facit, quando apud Svevos mortuum sepultumqve Hæresiarcham aliorum auctoritate confirmatus affirmat.

(o) De quo omnino legi meretur *Melch. Adam.* in Vit. Phil. p. 170. seqq.

(p) Conf. pluribus *Sculret. l. c.*

(q) Vid. *Schickfus.* noster lib. III. *Annal. Sil.* c. 9. *Henel. Breslogr.*

græ voluntati ea, quæ par est, pietate obtemperantes enatam jam hæresim omni conatu tollere & penitus extirpare allaborarunt, tantum tamen abfuit, ut altas ejus radices, quas hucusque egerat, ulla ratione labefactare, nedum evellere potuerint, ut potius semel in hominum animos admissi errores constanter postea retenti defenſique fuerint.

IV. Etenim non defuerunt in *Patria*, qui deliras ejus opiniones cæco & stulto, ut ita dicam, assensu & defenderunt & propagarunt. Nos præcipuos nominabimus & primum quidem *FABIANUM ECCELIUM*. (r) Primus fere erat inter Evangelii præcones, quæ ad salutare Reformationis opus A. 1522. adhibuit *Fridericus II. Princeps*, in quantum Virtus & pietas laudari potest, æternum celebrandus. Non obscure favebat Schwenckfeldio ejusque fanaticis doctrinis, propterea A. 1529. à Principe *Aurimontem* ad *Ecclesiæ* curam obeundam mittebatur renitentibus quodammodo civibus. Quum enim oppidum ipsa die *Dom. Letare* (qua pueris *mortis simulacrum* in memoriam fidei Christianæ à Silesiis A. C. 965. receptæ,

B 2

elimi-

p. 14. Fr. Lucæ Chron. p. 337. *Verba Regii mandati* evidentia sunt & propterea, quod instituto seviunt, alleganda: *Im übrigen wollet ihr allen möglichsten Fleiß fürwenden / damit die Kezereien / bevoraus die Schwenckfeldische / welche an diesem Obte sich starck bezeuget / und Zhr. Kön. Maj. solches schmerzlich vor Kommet / mit vieler Christen Schaden und Unheil nicht ferner einreißen möchten.*

(r) à B. D. Calov. T. I. Syff. Cap. IV. Sect. II. qu. 24. & Quensted. P. I. Syff. c. 4. Sect. 2. qu. 16. in Antiches. de script. eff. § 1. p. 172. b. 173. b. vocatur *Teckelius*.

eliminare ac efferre (s) moris est) ingrederetur, ob-
vios habuit hos ipsos accinentes: Herr Eckel/ Herr
Eckel/ hat den Geist im Sackel: quo publico scommate
exceptus sibi haud temperare potuit, quin deserto,
quod ipsi conceditum erat, munere indignabundus
rediret *Lignicium ad Pastoratum D. Virginis*. Ast verò
cum nec hic ad meliorem frugem reverteretur, ve-
rum non solum *fanaticismum* aperte foveret, sed &
Pedobaptismum rejiceret & *sublatum* veller, Ao. 1532. jussu
laudatissimi Principis loco & dignitate motus in *Prus-
siam* concessit & *Racoburgi* cum *Paulo Sperato* disputa-
vit. (t) Infecta etiam ibi re cum erroribus suis denuo
migravit in Patriam & *Glacii* docuit, quo in loco tan-
dem ex justo irati Numinis judicio Ao. 1546. *blasphemans*
animam miserè eiecit. Horrendum ejus exitum
refert *Georg. Aelurius*, (u) fide dignissimus Auctor.

V. Ea.

(s) Hinc Silesis Domin. Mortis der Todten oder schwarze
Sonntag audit. Vid. Fr. Lichtsterns s. Lucae Schlef. Fürst.
Krohne & Herberg. Post. Evang. Dom. Lat.

(t) Quod Curæus noster p. 443. Ann. Leon. Krenzhem. Part.
II. Chron. p. 376. Lucae p. 314. Chron. ceterique Silesiæ scriptores
una voce & animo testantur.

(u) In Glaciograph. p. 296. Als er Anno 1546. am Himmel-
farth's Tage zu Glas auff der Cankel das Hochwind. Ab-
endmahl zum ärgsten schändete / indem er das Brodt
einen Schaum von Brodte nennte und sagte / (welches ich mit
Schrecken erzehle) man liesse dem Bissen Brod nicht
anders nach / als die Hunde einem Stücke Fleische /
da es doch nicht Brod wäre / jada es doch nicht wehrt
wäre / daß man es Brodt nennte / weil es nur ein
Schaum von Brodte sey; Da ließ ihn Gott über sol-
cher Lasterung öffentl. auf der Cankel stum und krank wer-
den/

V. Eadem tempestatè vixit *JOH. SIGISM. WERNERUS*, *Frider. Princ. Ecclesiastes Aulicus, post primarius Pastor templi Parochialis Petro-Paulini Lignic. constitutus Scholæ, quam Seren. Princeps meditabatur, Academica Professor publicus denominatus.* Hæresiarchæ persuasionibus facilem locum dedit & ob id suspectus auctoritate Principis huc *Vitembergam* missus est eo quidem fine, ut de mente & doctrina ejus plenius constaret. Juxta fidei normam igitur eum exploravit *Phil. Melanchthon* & gravissimorum errorum convicit ac damnavit. Qua re ad Principem perlata & habito optimorum consilio *Wernerum* suum Ao. 1540. dimisit, ex quo in agro Glacensi maxime *Remgersdorfii* sese continuit Scholas privatas instituens & miseros agrestes nefariè seducens; ubi mortem quoque suam, incertum quo anno, obiisse dicitur. Scripsit in usum suorum *Catecheticas institutiones & Postilla*, ut vocant, de quibus tamen nihil quicquam mihi hæctenus innotuit (x).

VI. *Schwenckfeldius* *Græcæ lingua Doctorem ac dogmatum suorum fautorem* habuit *VAL. CRATOWALDUM*, alias *Krautwaldum* dictum, quem Ao. 1523. Princeps sæpius laudatus publicum *Lectorem* Lignicii designaverat, ut Epistolas S. Pauli Apost. pro concione prælegeret ac explicaret. (y) Hic Hæresiarcham, cum de Eucharistia docere & opinionem propriam

B 3

sequi

den / weil er vom Schlag also gerühret ward / daß man ihn in einem Teige-Trog musste heimtragen. Und an solcher Krankheit ist er auff den nachstfolgenden Sonnabend Exaudi gestorben.

(x) Conf. de eo Schickfus. lib. 1. c. 40. Luca Chron. p. 303. 315.

(y) Vid. Scult. Micral. l. c. Fr. Luca p. 299. 309.

se qui vellet, Graecis sinceris fideliter instituit & a discipulo mercedis loco nefaris gravibusque erroribus imbutus fuit. Quam ob rem, quouiam explorata factis ejus dogmatibus, funditione & sedem excussus idem cum Nicolao & Wernero futuris eodem tempore experiri potuisse habuit. (z) Frequentem hujus mentionem fieri in *Epistolis D. Lutheri*, speciatim Lib. II. Ep. 314. 315. 5. 7. nos edocet *Illust. Seckendorffius*, (a) Vir de re publica æque ac litteraria supra exemplum meritis. Jungo huic socium *V. I. L. ROSENHALLIUM*, *Freistad. Ecclesiast. Lignic. Petro-Paulinum*, postea ad deliria fanatica delapsum & officio motum. In quam sententiam leg. Scultetum l. c.

VII. Idem virus mentem occupaverat *SEB. EISENMANNI*, qui illud *Glacii*, quod ultimum fanaticorum superioris seculi refugium meritò dixeris, Ao. 1557. diffundere non verebatur. Non unas propterea concertationes sustinuit cum *D. Christoph. Neatio*, *Ecclesiarum hujus loci Decano*, cui quod hæresis ista magna caperet incrementa, tam indignum videbatur, ut in eâ comprimenda omnem curam adhiberet & sollicitate caveret, ne indies magis magisque invalesceret. (b) Scripsit ad hunc Eisenmannum Hæresiarcha (c) *epistolam*, qua eum instruit, quid adversario responderet & quomodo rem suam felici successu ibi agere posset. Ast enim verò imparem se sentiens causæq; & capiti suo metuens turpiter deseruit provinciam atque *Lignicium* se recepit, ubi misere tandem diem obiisse

(z) Conf. Schyvenckf. T. II. Ep. 3. 4. Hornbeck. l. c. p. 439.

(a) In Hist. Luther. lib. II. §. 19. num. 5.

(b) Vid. Aelur. Glaciograph. p. 297.

(c) Conf. Schyvenckf. T. II. Opp. l. 1. Ep.

obiisse supremam Ælurius (d) modo laudatus com-
memorat. Addo MICH. HILLERUM, Parochum Zabo-
tensium prope Leobergam. Tenebatur quoq; Schwenck-
feldii erroribus, quos propagare studuit *Postillis*, quæ
scripsit, Pontificiis alioquin apprimè gratis. Mortuus
est Ao. 1557. 22. Oct. ut ex Annal. Leoberg. & Bolusl.
MSCris refert *Henr. Grossius*, (e) Fridlandia Bohemus,
Jll. Com. Herm. ab Hazfeld quondam ab officiis &
Cancellar. secretis in Dynastia Dracomontanâ.

VIII. Nominandus hic quoque est BRASMUS WEI-
CHENHAINIUS, Pastor circa Ao. 1580. Langenbutensium,
prope Zobotum celebrem Silesiæ montem. Innotuit
Postillis, quæ itidem scripsit in gratiam suæ sectæ ho-
minum & fanaticis erroribus scatent demumque Ao.
1680. in lucem publicam prodierunt cura *Matthæi*
Israëlis, uti se vocat *Pseudonymus*, vero nomine MAR-
TINIUS JONAS. Hic inquilinus erat in pago quodam
(*Hockenau*) non procul à *Gradiso* monte Aurimontani
territorii sito & *Medicinam* profitebatur ac Botanicæ
inprimis Græcæque linguæ aliquam cognitionem &
laudem sibi acquisierat. Librorum autem Schwenck-
feldii, quos diurna versabat manu, versabat nocturna,
peste correptus peculiare cum suis synaxes institue-
bat, cum *Christiano Hoburgio* verò literarum commer-
cium. Hujus consuetudine etiam adeò delectabatur,
ut Ao. 1670. in *Belgium* se conferret, quo suum cum
Ursula quadam contractum matrimonium solemn-
i benedictionis formula firmum ratumque pronun-
ciaretur. Ibi sub ficto & ascitio *Israëlis* nomine li-
bros

(d) l. c. p. 297.

(e) In MSC. lib. quem inscripsit: *Silesie & Lusatie & aliquot in
vicinia sadera.*

bros *Weichenbainii* per integrum seculum absconditos & æternâ oblivione sepeliendos è tenebris in lucem protraxit. Superstitie adhuc in vivis, an verò mortuus sit, certo affirmare non possum.

IX. Neque dubitandum est, quin hodiernum in Silesia perniciosæ hæc obtineant hæreses, quæ tam altas radices hucusque egerunt, ut circumscribi quædantenus, tolli funditus non possint. Inter ceteros patitur istos errores *GEORG. HAUPTMANNUS*, in vico *Lauterseiffen* sub arce & ditione *Siebeneichena* felix Medicinæ Practicus, nisi *Medicæstrum* malis dicere, non ignarus Latinarum litterarum, Vir præterea animi moderati, & vitæ integer nec orthodoxis facile molestus. Natus est Ao. 1635. in pago *Lauterseiffen*, ibique propriis sacris vacat & sine omni strepitu cœtum suorum instruit magni ab eis æstimatus. Ao. 1692. tertiam uxorem duxit de *Saracenorum gente* oriundam, sacri tamen baptismatis fonte ablutam, quam etiamnum, nisi me omnia fallunt, in matrimonio vivit, (f) Excurrit sæpius ad vicinos, inprimis *Harpersdorfum Aurimontani districtus oppidum*, ubi *Schwenckfeldiani* rem suam secure agunt & conventus suos tuto frequentant. (g) Et profecto ægre hic reprimuntur isti homines, qui nequidem persuasionibus nedum vi, a perversis suis sententiis dimoveri possunt, nisi Nobiles omnibus subditis se brevi orbatos videre velint. Mortem enim potius sustinent aut agris derelictis in alias terras aufugiunt, quam ut suos errores ejurent; eamque ob causam à nemine

(f) Hæc dum scribo, *Hauptmannum non ita pridem mortuum esse audio.*

(g) Vid. Fr. Luca Chron. p. 1240.

divexantur, modo suum cuique debitum rite persolvant ac servitia officiaq; fideliter obeant & præstent. Longe major horum fanaticorum turba *agrum Spitzbergensem replet, ut à Diabolo quasi ad hujus montis radicem disseminati* (h) *familiari joco incolis dicantur.*

X. Satis dictum esto de Schwenckfeldio ejusque affectis, nunc ad alios fanaticos progredi argumenti varietas & ordinis ratio jubet. Ac primum quidem dicendum est de NOVIS PROPHEtis, qui certitudinem implendorum se habere jactant & divinas, cœlestesque revelationes crepant atque prophetias, circa futuros rerum eventus ac Ecclesiæ & Politicæ statum proferunt. Quo nomine huc referendus est, *agrestis ille Harpersdorfensis*, cujus meminit Schickfusius noster (i) diligentissimus Patriarum rerum Scriptor. Ille homo circa A. C. 1590. divino quasi Spiritu afflatus & velut Prophetico charismate præditus sermones pro concione habuit de certitudine & adventu judicii extremi, de *Angelis*, quorum nullum jam in cœlis esse, sed in terra præparandis ad diem παντοκρατορος hominibus occupari magnificè nugabatur, de *inferno* item, revelationibus sibi cœlitus iis de rebus factis & hujusmodi aliis, quibus credulæ plebeculæ facile fucum fecit. Non diu autem vesania ejus perstitit, sed mature à supremo Magistratu cohibita conquievit. Hunc excipiat alter haud bene cognitus, de quo *Anton. Weck*; (k) Ao. 1589. ist einer von Adel aus Schlesien

(h) Narrare enim pueris solent fabulam, Diabolum quondam omnes fere Schwenckfeldianos e sacco iis repleto & per aerem deportato, ad hunc verò montis apicem infeliciter alliso, elapsos, impedito itinere in hunc agrum disseminasse Conf. Luca p. 442. 2143.

(i) Lib. I. cap. 42. Conf. quoque Luca Chron. p. 352.

(k) In der Beschreibung Dresden p. 33.

sien / nur einen Knaben bey sich habende / anhero (nach
Dresden) kommen / von Ansehen eine lange Person mit
grauen Kopffe und Barte / welcher sich so bald im Gasthose
in einem weissen langen Talar verkleidet / auf der Brust
und Rücken mit rothen Kreuzen / und an der Seiten
einen Dolch und Degen. Dieser hat sich für einen Pro-
pheten ausgegeben / und mit Ihr. Churfürstl. Gn. reden
wollen / so ihm aber abgeschlagen / und hingegen die Chur-
fürstl. Hoff-Prediger zugeordnet worden / mit denen er sich
einzulassen / oder seine gerühmte Briefe aufzuweisen /
geweigert. Nisi fortassis, quod suspicor, is ipse fuit,
qui eodem tempore vixit *Melchior Elias de LANGENAU*
& *Streblitz*, apud quem Ao. 1590. Jauraviæ *Christoph.*
Weickartus, Cantor *Tschobensis* mira vidit, audivit & con-
signavit in Relat. MSCra, quam exhibet *Catal. MSCr.*,
Theol. Myst. Chem. ap. Cl. Tenzelium (1).

XI. Nec hoc loco prætermittendus mihi videtur
CHRISTOPHOR. KOTTERIUS, civis *Sprottaviensis* opificio
Cerdo, famosus *Silesie* *Propheta*, qui tempore tricenna-
lis, quo Germania conflagravit, belli inclaruit. Ab
Ao. enim 1616. singulares de rebus futuris & fatis
Ecclesiæ reique publicæ prodidit revelationes ad an-
num usque 1624. Inprimis cœlesti quodam veluti
numine afflatus prænunciabat magnas mutationes
magnasque strages, imminere interitum & devasta-
tionem *Babelis*, filium perditionis esse conficiendam,
secuturam Ecclesiarum Protestantium felicitatem,
quietem, pacem; appropinquare jam redemptionem
nostram & novum Christi regnum *Salomoneo-Monarchi-*
cum instaurandum. Quæ præterea de triumphis & vi-
ctoria *Friderici Palatini* ac de excidio *Augustæ Domus Au-*
striacæ

(1) In *Monatlich. Unterredung* A. 1692. p. 263.

striace (quam DEus Ter. Opt. Max. firmam, inconcussam, Augustam ad mundi usq. interitum conservet!) temerè prædixit, in vulgus nota sunt & non merentur hic prolixius commemorari indigna tanto hiatu. (m) Quam vanus enim & falsus Prophetæ fuerit, eventus rerum clarissimè demonstravit. Nihilominus fuere minus, qui vaticinia ejus magni fecerunt, in his præcipue J. A. Comenius, (n) qui non tantum Historiam hujus aliorumq; Vatum sui temporis oraculi jussu, ut ipse scribit, litteris consignavit, sed ipsa quoque vaticinia & revelationes Ao. 1657. edidit simul ac promulgavit Tit. Lucis in tenebris. Seorsim verò Germanico idiomate Amstel. 1664. Cotteri oracula imprimi curavit Ben. Babnsen. Ipse quoque Petrus Jurieu in Præfat. du Accomplissement des Prophetes &c. Cotteri prophetias una cum Dabricii, Paniatoviae aliorumque vaticiniis multis præconiis commendat, propterea vapulat Herman. Witsio lib. I. Misc. Sacr. de Prophet. Cap. XXIV.

XII. Post illa tempora circa Ao. 1656. vixit Brege Pythouissa quædam nomine ROSINA, quæ suis, quas callide mentiebatur, revelationibus multos incautos dementavit, hos inter castrensem quendam Concionatorem Svecicum GERSTENMATER dictum, qui antea Leobschützii in Ducatu Carnoviensi superioris Silesiæ Pastor, inde verò à Pontificiis expulsus & castra Suecorum

C 2

(m) Vid. de eo B. D. Pfeiffer. Anti-Enth. Cap. IV. p. 263. & Fr. Luca Chron. p. 372.

(n) Quibus edendis utinam abstinuisset! causam leg. ap. Beckman. in Diss. de Prodig. Sangv. Cap. III §. 6. & Conf. Pfeiff. l. c. p. 265. f. Kettero jungas Hartwig Lobmannum Nic. Tetingium, Julium Sperberum Silesior, de quibus Vid. Max. Rev. Minist. Tripolit. aufführlicher Bericht von den neuen Propheten. & conf. D. Pfeiff. Anti Chil. p. 70.

rum secutus fuerat, pace autem restituta Bregæ com-
moratus sua opera inseruiit Ecclesiæ Ministris. Hunc
inquam sua, qua à superis se instructam esse gloria-
batur, auctoritate *caput & Papam Ecclesiarum Protestan-
tium* declaravit ense insuper in manus ejus tradito,
quo *Romanum* conficeret *Pontificem*. Qui etiam falsa
impotentis mulieris persuasione fascinatus res novas
moliri cœpit aliisque se junxit & partitis inter eos
officiis, quæ Romanus Præsul purpuratis & nonnisi
benè de Ecclesia sua meritis conferre solet, jam in
eo ferme erat, ut Pont. M. folio deiceret & se in ejus
locum sedemque vindicaret, cum subito vaticiniis
hiscè diffidens metu publici supplicii sociis se subdu-
ceret, quo dilapso & ceteri paulatim dispersi afflig-
gerunt. Firmabat hominum errores *libellus* brevi
ante Ao. 1653. *Christianopoli* ἀνοήτως in publicum
emissus, quem Auctor *Martinus Gùblerus*, t. t. *Georgii
Princ. Breg. redituum Præfectus* vocavit *Apocalypsin refe-
ratam*, in quo multa de die judicii extremi, Papæ in-
teritu, novo Christi regno, aliisque capitibus fanaticis
propriis præfracte scribuntur. Refutatus est pro-
ximo Anno 1654. à *D. Job. Henr. Ursino*, Theol. Ratis-
ponens. longè celeb. Tract. solidissimo, cujus rubrica:
*richtiges Zeiger-Handlein oder Christliche Einleitung in
das Buch der himmlischen Offenbahrung St. Johannis.* (o)

XIII. Prophetis jure merito annumerantur illi,
*qui curiosius in futura inquirunt & ex naturali cœli, sibe-
rumq; motu & sicurerum mere contingentium causas arcessunt.*
Nomino ex his *PAUL. HOFMANNUM*, *Bolusl.* Ao. 1605.
Creibenssem ad Ecclesiam non procul Hayna voca-
tum Pastorem. Hic astrorum studiis nimium quan-
tum

(o) Vid. qvoqve. Fr. Luca Chron. p. 436.

tum incumbens ad illud tandem dementiæ fastigium
devenit, ut ex *judiciaria*, quam vocant, arte *Astrologica*
talìa mortalibus prænunciare auderet, quæ sibi solus
DEUS rerum omnium optimus arbiter reservavit &
hominem vetuit in ea inquirere. Scripsit ex eo *Pro-*
gnostica quædam de *Judeorum Conversione*, de *die judicii*
extremi & aliis argumentis, quæ supremus Magister
nos ignorare voluit. (p) Hinc rectè de eo *Sensle-*
ben: (q)

Theologum voluit, sed noluit esse *Prophetam*,
A Jova haud cunctis nosse futura datur.

XIV. An verò huc etiam referendus sit *MART.*
SEIDELIUS, *Olav.* qui vixit circa finem superioris se-
culi, vix definire ausim. De eo *Job. Micralius* (r) 33
scribit, negasse Messiaë adventum & docuisse, nun- 33
quam eum venturum, cum Judæis fuerit promissus 33
cum conditione probitatis, quam nunquam com- 33
plevissent: Decalogum esse, ex quo vera salus spe- 33
randa sit, &c. Fateor sane in Patriarum rerum 33
scriptoribus nullam hujus memoriam deprehendere
mihi hætenus licuisse. Præter hunc meminit ali-
cujus *MARTINI Euchete* (*Bete Martin*) Fr. Lucaë, (s)
qui medio hujus seculi Bregæ vixit, & pietate sua, verã
an simulata nunc non dicam, multam laudem conse-
cutus est, qui verò sitne in Catalogum Fanaticorum
referendus, an pro homine mentis suæ non compe-
tendus, judicium & sententiam B. L. relinquo.

XV. Pergimus ad *ANABAPTISTAS*. Horum furores

- C 3 Sille-
(p) Vid. de eo *Grossius* l. c.
(q) In *Peplo* ingenjor. *Boluslav.*
(r) In *Synt. H. E.* p. 857.
(s) In *Chron. Sil.* p. 438. seqq.

Silesiam non infestarunt, quin multum damni rebus Ecclesiasticis pariter ac civilibus subinde attulerint. Eam enim circa A. C. 1540. *Jac. Hutterus & Gabriel Scherdingius* opificio pellio, homines Bavari, *Nic. Pelargi* (t) emissarii clam ingressi seditiosis erroribus ferè totam occuparunt. Atque adeò quidem apud simpliciore[m] plebem invenerunt applausum, ut plures quam 2000. miseros ruricolos ex *Glogaviensi Principatu in Moraviam* tanquam *terram promissionis* transportarent fundis eorum, vel vili pretio venditis (u) vel sponte derelictis. Hic persuasionibus nequissimorum nebulonum fascinati gravissimam *servitutem* (x) patienter ferebant flagitia sceleraque Doctorum suorum, quibus omnem vitam transigebant, dissimulantes. Exortis verò brevi post inter ambitiosos Doctores diffidiis (y) *Hutterus* fraude socii periit, *Gabriel* autem homo astutus & tempori inserviens agris aliquot

(t) Hunc quoque in *Silesia*, ast ad breve tempus, commoratum esse testis est *Meshovius* l. 4. Hist. Anab. num. 1. referente Cl. Colberg. l. c. p. 353. 381.

(u) Pecuniam ex facultatibus convasatam (quam *septem aureorum millia* fuisse scriptores Patriæ confirmant) stolidi homines *Gabrielis & sociorum* fidei committebant, quam turpi vita brevi consumsere.

(x) Angustis enim & incommodis adibus inclusi misere vitabant agentes & inopes, ac duro labore fatigabant corpora in agris vineisque Dominorum *Moraviæ*, mercedem colligebant Magistri & de ea statuebant pro suo arbitrio.

(y) *Hutterus* torvus, audax & seditiosus homo *Gabrieli*, qui modestior & paulo astutior, molestus semper erat. Hinc mutua odia & dissensiones, factæ etiam separationes, diversa sectæ, alter alterum communionæ excludebat, turbæ inde ortæ & motus, in quibus *Hutterus* occubuit. Vid. *Meshov*. l. c. n. 22. Colberg. p. 381. seqq.

puot acquisitis seductos vana spe meliorum tempo-
rum fraudulentio consilio lactavit. Et quanquam
eos *Ferdinandus I. Imp. g. m.* publico edicto terris suis
excedere juberet, precibus tamen Nobilium recepti
postliminio ad possessiones redierunt. Ibi multi im-
postoris disciplinam (z) sectantes latronibus prædæ
fuerunt impunè. Quando enim nunciabatur venire
aliquod agmen vagabundorum militum, qui insidia-
rentur pecuniæ & armentis ipsorum, omnes patefa-
ctis januis conveniebant in uno conclavi ad preca-
tiones superstitiosas & expectabant percussores. Non
pauci tamen, quum à Pseudo-Propheta seductos mi-
serè, turpiterque delusos se viderent, ad agros suos
reversi sero sapere & cum maximo quidem rerum
domesticarum damno didicerunt. Hos inter perti-
nax nonnemo Anabaptistici erroris defensor nomine
CLEMENS, quem paulo ante cum cœtu suo peculiari
Gabriel Magister communione eiecerat, *Glogovia* cum
quatuor aliis publicum supplicium passus temeritatis
pœnam dedit. Quod exemplum secuti *Saganenses* sumto
de quamplurimis seditiosis supplicio suppresserunt
quadantenus furiosorum conattis. (a) Novas tamen
vires circa An. 1582. resumserunt & plebem præcipuè
in pagis, variis persuasionibus irretitam secum ite-
rum abduxerunt, ut ex *Annal. Jauran. à vendômeis* refert
Godofr.

(z) Docebant enim, Evangelium Christianis interdicerè omnem
vim & vindictam & præcipere patientiam.

(a) Conf. pluribus Scultet. Ann. Eccl. dec. 1. p. 268. Curæus p.
371. Lucae Chron. p. 321. Ipse *Gabriel* ne farius homo in *limine Pa-*
lonia de nunc exul vitam suam finit auctorque suis fuit, ut mane-
rent in suis possessionibus deinceps & suas de religione opiniones
clam foverent.

Godofr. Rbonius (b) meliori fortuna utique dignus, cu-
jus præmaturam mortem merito luget Patria.

XVI. Val. Weigelius quemadmodum in omnibus
fere cum Schwencfeldio convenit (c) & utriusq; egre-
gius interpolator est Jac. Böhmus, famosus ille Gorlicen-
sis Enthusiasta, ita ambo non paucos opinionum sua-
rum fanaticarum admiratores assertoresque in Silesia
invenerunt, quorum insigniores, (d) ne nimium longa
sumatur oratio, hic commemorabo. In his fuit
AUGUST. FUHRMANNUS, Pastor initio Tschöpelwizensium,
post Job. Christiani, Princ. Bregensis Ecclesiastes Aulicus,
Ao. 1616. mortuus. (e) Non sine ratione Weigelia-
norum errorum infimulatus est, edidit enim varia
opuscula Germanica obscuriori & qui phrasin Wei-
gelianam ubique refert ac exprimit, stilo composita.
Recidunt libellos ejus sæpius Weigelii affecte dissimula-
to plerumque Auctoris nomine. Prodiit Ao. 1658.
ap. Henr. Bekium in Belgio hujus Fuhrmanni Rettung

der

(b) In altera Epist. de ineditis Hist. Sil. Scriptoribus. Ex eoq;
Tenzel. in Colloqv. Menstr. An. 1694. M. Jan. p. 43.

(c) Vid. Hornbeck. l. VI. Sum. Contr. p. 438. Colberg. P. I.
Christ. Plat. c. V. p. 213. seq.

(d) Obscuriores sunt Paulus Keimius, Lignic. 1648. mortuus. It.
Fr. Krause, Aurimont. Med. D. & Pract. Lign. cui intercessit cum Jac.
Böhmio litterarum commercium, existantque hujus epistole, qui-
bus libellos suos Crausio meliori de nota commendat. Vid. Auct.
Vitæ Bohan. & Er. Francisci Zerbrechung der Spott und Laster
Weste Levt und Simej / adv. personatum M. Joh. Matthæum p.
261. Scripsit hic Krausius Viam salutis, cujus mentio fit in Catal.
MSCT. Theol. Myst. ap. Cl. Tenzel. l. c. A. 1692. p. 259. ubi etiam
p. 265. & 269 meminit Jac. Böhmii Epist. ad Jac. Lidnerum, Vestig.
Præfekt. Beuthensem & Godofr. Freudenhammerum, Med. D.

(e) Vid. Luca Chron. p. 509. it. ej. Fürsten Krohne p. 109.

der alten wahren Christl. Cathol. Evangelis. Religion/ quæ
defensio Ao. 1660. in Latinum sermonem translata tota
fanaticis absurdisq; commentis deliriisq; (f) scatet.

XVII. Non postremus Jac. Böhmi hyperaspistes
erat JOH. THEODOR. à TSCHESCH, equestri profapia
oriundus, primum *Friderico Palatino*, hoc verò vita
functo *Job. Christiano, Princ. Breg.* ab intimis consiliis,
Vir cetera natura ipsa moderatus & optimarum ar-
tium studiis eruditus. Böhmicolæ in pretio habent
Defensionem ejus Böhmiānam, quam opposuit *Dav. Gil-
berti Admonitioni adversus Scripta Böhmiāna*, Ao. 1643.
Ultrajecti editam. Anno verò sequente *Gilbertus*
Apologiam Admonitionis suæ juris fecit publici; ista
autem Tscheschiana homo Pontificius *Gerbardus An-
tagnossus* (sive id verum, sive quod opinor, fictitium
fuerit nomen) recudi fecit cum Refutatione, quam
inscripsit: *ne sutor ultra crepidam*. De quibus omni-
bus videri potest *B. Sagittarius*. (g) Hic *Tscheschius*
tandem aulæ negotiis pertæsus ex singulari pietate
Hierosolymitanam ad sacra loca *peregrinationem* suscepit
& conflata ex fundis divenditis magna pecunia *Vene-
tias* abiit, ex his *Ragusam* pervenit, ubi commodum
navigandi tempus nactus omnes suas navi tradidit
opes ipse interea ex adnata curiositate urbem perlu-
straturus. Cui rei cum intempestivè & justo diutius
vacaret, datumque, ut in hujusmodi emporiis fieri

D

assolet,

(f) Teste Dn. Colberg. l. c. p. 251. f.

(g) In Introd. p. 90. Add. Cl. Colb. l. c. p. 327. D. Pfeiffer.
AntiChil. Cap. II, p. 65. Rev. M'n. Tripol. Apol. *Wieder den Gutt-
mannischen Offenbahrungs-Patron* Part. I. p. 98. Calov. Anti-
Böhm. p. 119. Gisb. Voëtii Polit. Ecc. P. II. l. 2. tract. 1. c. 1. p. 208. A-
maboearum litterarum ex Vratislavia Dresdam scriptarum memi-
nit Catal. MSCT. Theol. Myst. Chem. ap. Tenzel. p. 271. l. c.

affolet, certæ campanulæ sono abitus signum haud observaret, navis ex portu solvit & faventibus ventis remigiorum ope cursum suum eo dirigit, quo destinata tendebat. Quid verò Tscheschitus noster? ad portum ex urbe rediens tristibus oculis fugientia vela persequitur & quoniam rerum suarum potiundi copia non erat, pecunia pro derelicta habita indignabundus non sine itinerum sumtuumque difficultate & molestia ægre in Patriam reversus brevi post Regiomontem ad cognatos suos se contulit, ubi quoque mortem obiisse dicitur (h).

XVIII. Pluribus Scriptis innotuit (i) *ABRAH. a FRANCKENBERG*, *Toparcha Ludwigsdorfensis in Principatu Olsnensi*, natus Ao. 1593. denatus 1652. die 29. Jun. (k) natali & emortuali. Vir certe doctissimus & modestiæ inprimis ac pacis studiosus. Rogatus enim aliquando à Principe *Olsnensi*, cujus esset religionis, dixit: *Ego sum religionum COR*, i. e. Catholicæ, Orthodoxæ, Reformatae. Qua responsione pacificum suum & Sectis omnibus faventem animum, quantum ego quidem existimare possum, satis manifestè prodidit propterea se *Amadeum à Friedleben / antiqua Virtute & fide (den Allgerichten)* appellitans. Ipsius scriptorum ut fanaticorum meminit & pleraque recenset *B. D. Calovius*, (l) nec non *B. Sagittarius*, (m) *Cl. Colbergius*,

(h) Conf. Fr. Lucae *Fürsten Krohne* p. 110. & Chron. plen. p. 370. seqq.

(i) Perperam eum *Adamum* vocat. Fr. Lucae in Chron. p. 509. & Ind.

(k) Cl. Witte in *Diar. Biogr.* P. l. 25 Jun. emortualem ponit.

(l) In *Dedic. Opp. Bibl. Germ. ult. Ep. ad Rom.* a. IV. b. & *Anti Böh. Praef. b.*

(m) *Introd.* p. 902.

gius, (n) & Dn. Witten, (o) ac ipse Catalogum dedit in
Tr. Nosce te ipsum p. 14. quæ brevitatis causa lubens
prætermitto. Germanico maximam partem idio-
mate exarata Böhmi erroribus confertissima sunt.
Triplici alias Symbolo delectatus est, quod huc apponere
placet: (p)

(1) *Jesus mea nobilitas.*

Est mea nobilitas mihi solus & omnia *Jesus*,
quid mihi cum mundo? glorior in Domino.

(2) *Antiqua virtute fideq̄.*

Glorior antiqua (Domini) virtute fideq̄,
quid mihi cum mundo? glorior in Domino.

(3) *Mibi sufficit unum.*

Sufficiant bona plura bonis, *mibi sufficit unum*,
in quo cuncta latent dona, Jehova bonum.

Hinc *Monotrias*:

Antiqua virtute fide mihi sufficit unus,
Qui mea nobilitas, Jesus amorq̄ meus.

Cetera

omnia, ut somnia, fumus,

vana, dolor, compes, orbis confusio, luctus.

Monumentum ipse sibi posuit & erexit memoratu di-
gnissimum:

D 2

Vita

(n) l. c. p. 326, f.

(o) l. c. ad A. 1652. addi posset *der verunruhigte und wieder er-
wachende Niederländ. Löw* 1673. in 12. T. II. ex Belg. lingua
translat.

(p) Fideliter hæc consignavit, quem supra laudavi *Henr. Gros-
sius* in MSCT. libello.

Vita Christi, Mors Adami,

R O S

Hic Ego

*Abramus à Franckenberg, cui
DEus Pater, Ecclesia Mater,
Christus Frater, Crux Soror,
Uxor Conscientia, Liberi Studia,
Amicus Spiritus S.
Famulus S. Angelus,
Domus Terra, Caelum Patria,
Cognatus Proximus,
Professio Christianismus,
Nomen Patingenio,
Symbolum acquiesco,
Hoc ago.*

Adam novus homo abluit.

Adam vetus quod perdidit.

XIX. Nec à vero abludam, si his jungam *N. WAL-*
THERUM, Glogavia oriundum, Med. Doct. & Chemicum
celebrem, qui ut abdita rerum sublimium arcana in-
time cognosceret, Syriam, Ægyptum, Arabiamque
difficili itinere adiit & per sex integros annos has re-
giones multo labore sumtuque lustravit ac in Chal-
dæorum, Arabumque disciplinam se tradidit. Audi-
vit illic præstantissimos in arte Chemica viros & non
Astronomicis solum & Chemicis, sed Magicis quoq;
& interioribus doctrinis omnibus institutus myste-
riisque initiatus fuit. Quum verò de *Jac. Böhmi* mi-
ris illuminationibus fama quid inaudivisset, ejus vi-
sendi causa Gorlicium se contulit ibique per tres men-
ses cum *Philosopho suo Teutonico* congressus vanas hujus
revelationes admiratus est (q) Böhmiium præterea
abstru-

(q) Hæc fusius refert, qui legendus est Auctor Vitæ Böhni. qui
esse creditur *D. Weisnerus* Vid. Er. Franc. Tr. cit. p. 158.

abstrusioribus Scientiis, Cabbala imprimis & Magia, quas arti medicæ junxit perpetuo, imbuit & prodigiosis erroribus infecit, quos postea libris ut ita dicam, *tenebrosiss*, qui vix ab aliquo intelligi possunt, per orbem longe lateque disseminavit. Ex eaque ratione, quod pleraque Böhmi Scripta ejusmodi mysteria complectantur, quæ Chemiam, Alchemiam, Cabbalam &c. redoleant sapiantque; non male, si quid judico, Waltherus noster *libellorum*, qui sub nomine Böhmi passim circumferuntur, si non Auctor, præcipuus saltem *interpolator* doctis Viris (r) creditur, siquidem ipsi Böhmicolæ haud diffitentur, multa Magistro suo ab aliis fuisse (s) supposita & ex Böhmiio multis exemplis probari potest, Böhmiium suos libellos Walthero emendandos expoliendosque Dresdam, ubi Elect. Laboratorio Chemico præerat, transmississe. (t) Qui etiam operam suam haud dubie præstitit egregie & pro arbitrio expunxit, quæ minus rectè scripta dictaque ipsi videbantur & ex *Paracelsi*, *Schwenckfeldii*, *Rosencrucii*, *Weigelii* aliorumque hujus furfuris hominum rivis Böhmi, harum litterarum ignari, hortulos abunde irrigavit ac de suo addidit, quæ addi necessaria existimabat. Magnum ei cum Böhmiio intercessisse litterarum commercium Auctor Vitæ Bohm. testatur, & cognitum insuper omnibus est, hunc Waltherum XL. *Quæstiones de Anima* Bohmiio solvendas proposuisse, & hunc ad eas peculiari Tractatu respondisse.

D 3

XX.

(r) Leg. Dn. Holzhausen. Præf. capistrati Rabula Böhmic. & Er. Franc. l. c. p. 220. 221. f. 313. f.

(s) Conf. Sagitt. l. c. p. 901.

(t) Vid. Franc. l. c. p. 223. 251.

XX. Eodem, quo Jac. Böhmii deliria Ecclesiana affligebant, tempore vixit *HILARIUS PRACHIUS*, natus in pago quodam (*Tentschel*) prope *Lignicium* Patre *Michaele* loci Pastore, incomparabilis fanaticorum librorum amator. Sedula horum lectione inescatus de præparando Lapide, quem Philosophicum vulgò dicunt, cujus adipiscendi spem fecerat Böhmus in libris suis, cogitavit & quo votorum suorum quantocyus redderetur compos, *montana Hungarica* adiit & in officinis metallicis, quæ *Cremnicii* & *Schemnicii* celebriores sunt, indefesso studio laboravit. Frustrata autem spe *Vratislaviæ* informandis pueris addixit operam suam & omne otium, quod à puerorum institutione supererat, Scriptis *Talmudicis* (quæ VII. magnis Voluminibus distincta dono ei dederat hospes *Christoph. Freywaldus*, *Actus & Illustr. & Gen. Dn. de Malzan in Militsebo quondam Consil. & Lib. Bar. Militiensis Cancellar.*) (u) evolvendis legendisque consumpsit. In tantum etiam in litteratura Ebræa profecit, ut *Clariss. in Philologia sacra Virorum, B. Geieri, Buxtorffii, Hackspanii*, aliorum publica promereret elogia illorumque litterario commercio dignaretur (x) Vocatus tandem Ao. 1652. ad *Pastoratum Dirschdorfsensem in Bregensi Principatu*, sequenti anno uxorem duxit *Pauli Münzeri, Med. D. & Præf. Vratisl. filiam*. Per integrum decennium provinciæ suæ præfuit, publicè tamen coram Synedrio Ecclesiastico fanaticissimi accusatus

(u) Quod cum grati animi significatione ipse deprædicat in *Præf. Tr. R. Jud. Happenini* *השקד* quem primitus punctis vocalibus adornatum Latina insuper Versione & notis doctissimis Anno 1662. illustratum edidit.

(x) Conf. ead. Præf. ad Lect. & elog. Erud. præfixa.

cusatus & convictus de ea decedere coactus fuit. Mirum igitur qui Ao. 1662. ad *Aurimontana Ecclesia* eum invitaretur. Cum vero ipsi non conveniret cum Diacono suo, Ao. 1672. sponte se munere abdicavit prætexens memoriæ defectum, revera, ut furtivis *Schwenckfeldianorum* conventibus frequentius interesse posset & aliquamdiu *Goldberge* se continuit. Jam nunc sapius ad eum divertebant rustici *Schwenckfeldiani* & ipse eos vicissim visitabat, donec Ao. 1674. in Angliam cum réculis suis abiret comite genero suo *JOH. GEORG. MATERNE, Nimetiensi, Schola Aurimontana hæctenus Collega*; usus autem aurigis aggressibus illis hominibus, quos in familiaritatem & consuetudinem admittere solebat. Hic cum universa familia *tremantium* secta nomen, operam verò dedit translationibus, & emendationibus *Typographicis* aut *Oxonia*, aut *Cantabrigie*. (y) Inde ad *Harpersdorfenses* semel iterumque dedit litteras, quos fratres appellat in interceptis nonnullis & in Angliam invitat. Aperte quoque testatur, se quidem aliquam, sed exiguam lucem ex *Böhmii scriptis* hausisse, nunc verò inter sic dictos *Quakers* perfectè illuminatum se nihil magis exoptare, quam Amicorum præsentiam & felicitatem. Obiit ibidem plus minus Ao. 1677.

XXI. Agmen tandem claudat, quem primo loco nominavi *QVIRINUS KUHLMANNUS*, humili & obscuro genere natus *Vratislaviæ* Ao. 1652. d. 10. Jul. (z) Parente (a) *Quirino* ex institutorum tribu & matre

(y) Vid. quoque Fr. Luca. Chron. Sil. plen. p. 464.

(z) ut testantur *Diptycha Ecclesiastica*, quibus *Neophyti* inscribuntur.

(a) an ex posteris sit *Leonb. Kuhlmanni, Craylsbaimensium* prope

tre *Rosina*, homo fanaticis opinionibus ad delirium
nsque deditus. Ut primum è pueris excessit, ad ea
studia & artes, quibus ætas juvenilis ad humanitatem
informari solet, statim se contulit, ac disciplinæ cu-
ræque optimorum illius temporis Doctorum *Gymna-
sij*, quod à *Maria Magdalena* nomen obtinuit, traditus
æquales suos industria & alacritate multis modis su-
peravit & ad jucundam *emulationem* non sine Præce-
ptorum, qui de ingeniis aliquid poterant judicare,
voluptate feliciter ac strenuè excitavit. Publicam
inde Patriæ laudem consecutus spem maximam omni-
bus, qui bonas litteras amant, de egregia & nobili à
natura hausta indole fecit. Ad magna natum &
quodvis audendi capax ingenium mature prodidit tum
laceffendo ad subtiles quæstiones Commilitonum
responsa, tum contradicendo & interpellando, tum
defendendo etiam absurdas quandoque & manifestè
erroneas sententias, ut nemo majori apparatu tam
confidenter de rebus argutis ac difficillimis differere
posse existimaretur. Neque tamen animi cum or-
thodoxia fidei non ubique conspirantis sensa sic oc-
cultare potuit, quin istud perquam sagacium narium
hominibus facilè suboleret & publicas *in se concitaret
Præceptorum censuras & reprehensiones*. Hos enim
nulla non occasione *acutis spinosisq; disputationibus* ex-
ercuit & fatigavit, ut aliquando *Rector* illis temporibus
M. Joh. Fechnerus, Vir. Clar. tale de eo vaticinium
eventu postea comprobatum publice tulisse dica-
tur: *aut tu olim magnus eris Theologus aut magnus He-
reticus.*

XXII.

pe *Norinbergam* Pastoris medio superioris seculi, cujus extant *Ho-
milie* sacræ Lat. serm. A. 1551. *Norimb. editæ, divinare non possum.*

XXII. Editis variis ingenii & memoriae specim-
nibus Ao. 1668. (b) cum luculento ac industrio bona-
rum artium cultore digno testimonio dimissus Patriae
Scholae valedixit & multa doctrina & varia scientia
instructus *Jenam* studiorum causa se contulit. Hic
secessus ab hominum strepitu remotissimos quærebat
vitæ solitariae amantissimus, raro in publicum prodi-
bat, nunquam fere amicorum conversationi intererat
speculativo suo ingenio nimium quantum indulgens.
Tristes ex eò & difficiles mores melancholicam &
depravatam humorum corporis dispositionem facile
arguebant, quam & aversatio *humanae* (c) *Societatis* &
necessitudinis fastidium abunde testabantur. Cum
itaque nec ingenium nec doctrinam sibi deficere ipse
intelligeret, dedit se totum sublimibus contemplatio-
nibus, iisque profundius, quam par erat, intentus in-
superabiles sustinuit tentationes & difficultates, vimq;
iudicii phantasiæ impetu prostratam corrumpit. Quem-
admodum enim iis ut plurimum accidere solet, qui
spretis aliorum consiliis sibi solis sapiunt & eo inge-
nio suo penetrare posse credunt, quo pervenire ne-
mo mortalium queat, ut pro sanis veræ sapientiæ do-
ctrinis monstrosa otiosi ingenii sui inventa de-
fendant & ex pervicacia erroribus quærant patrocini-
um; ita quoq; Kuhlmanno infelicissimo *avrodidaxta*
(d) contigit, ut omnia intelligendo nihil intelligeret
E & no-

(b) Conf. Luca Fürsten Krone p. 103.

(c) per integrum fere *quinquennium* Jenæ vixit & tamen negat
B. Sagitt. l. c. p. 902. se unquam hominem vidisse.

(d) ita vero ipse in *Neubegeist. Böhm. Präf. *** iij. wie ich*
von 18. Jahren (ætatis) an diese 5. Jahr über von meinen
Jesus

& novas animo conciperet hareses, quas occultare magis, (e) quam dispergere hic loci voluit. Et quamquam *disputationibus* (f) *suis paradoxis* plerisque & *acutis* magnum suspicionis argumentum doctis viris præberet, excusarunt tamen hoc tempore juvenilem ejus impetum & curiositatem Professores nec eapropter fuit reprehensus.

XXIII. *Museum*, quod commodo loco ad *Austrum* situm erat, *charta variis distincta coloribus & optime polita* (*Türkisch Pappier* vocamus) circum circa ornatum, officinam deliriorum suorum habuit. Quum enim *Solis radii ex natura in corpus exactè politum incidentes fulguris instar fortius reflecterent, eo splendore celestes sibi obtingere illuminationes intima perceptione sensibiles, mentemq; suam aeternæ lucis radiis collustrari, dulci persuasione deceptus credidit eodem ferè modo, quo Jac. Böhmius ex diurno & fixo Centri phialæ stannæe aspectu se illuminatum fuisse* (g) commemorat. Quæ perverfa opinio.

Jesus beruffen / erleuchtet / unterwiesen und Anti-Christlicher Lehr-Meister / nicht sonder manchfältigen Verdruß und Neides-voller Nachrede / wenig bedorfften / auch viel 1000000000. Erfindungen erfunden / können meine Erzählungs-Bücher derer Voran-Bothe (Prodrumus quinquennii) gegenwärtiger Schrift bergesellschaftet / nachgeschlagen werden. Conf. præterea Cap. XI. XII. ubi magnificè nugatur, se *veram sapientiam*, quæ superioribus Facultatibus hætenus nil nisi Vanitas fuisset, ex *scriptura, Natura & Homine* cognovisse.

(e) Clam Schvvenckfeldianum Jenæ professus dicitur Dn. Colberg. l. c. p. 323.

(f) Vid. Lucæ l. c.

(g) in Præf. Comment. in Genes. Conf. Rev. Min. Tripol. Apol. Part.

opinio totum ejus animum adeo occupavit, ut nec ulli alii objecto nec operationi alii vacaret, sed his contemplationibus unice intentus Visiones, quas sola sibi phantasia fingebat & ipsi ceu veras obtrudebat, animo suo volveret, gestibus exprimeret, & sermone ac oratione declararet. Mira inde de lumine narrat, quæ vix absque hujus rei cognitione intelligi possunt. Videamus *bellas representationes*, quæ vigilanti obtigerunt: *Je mehr ich in meinem Vorsatze fortsahete/ je mehrern Widersatz empfand ich/ daß auch die H. Licht- Welt/ mit derer Licht ich umblichtet / in ihrem Lichte sich entlichtete/ oder lichtschattete/ wenn ich fortfuhr/ und in ihrem Lichte lichtere Lichter belichtete/* &c. quibus verbis quid ineptius aut stultius excogitari possit, vix equidem video. Somnium certè i. e. cerebri malè dispositi figmentum narrat & ipse nescit, quid dicat, quando refert, (h) *quod inter innumeras Visiones aliquando uno momento, ipsum, in quo egisset, Museum è corporeis suis oculis disparuisset & per aliquot temporis spatium plures quam mille milliones cum mille lucis generationibus contemplatus eoz temporis articulo cum Paulo in Paradisum raptus à ppnca pñua & audivisset, quæ à nemine mortalium edisseri verbis possent.* Quorum quidem omnium naturalem causam & rationem fuisse non est cur quis dubitet; quid enim phantasia hominis imprimis vitio affecta in his rebus efficere queat, non mirabile tantum, sed penè incredibile est. (i) Hoc sane casu luminis fortioris idea

E 2

Spiri-

Part. I. p. 98. D. Calov, Anti-Böhm, p. 119, Pfeiff, Anti-Enth. p. 255, & Auctor, Vitæ Böhm, §. 11,

(h) in Böhm. Redivivi Præf. *** v. a. Leg. qvoq. Rev. Min. Trip. l. c. & Part. II. p. 132. Pfeiff. l. c. p. 271. Calov. l. c. p. 37.

(i) exempla suppeditarunt non ita pridem Magnif. Dn. D. Löscherus Diss. de Vision. §. XV, seqq. & Er. Francisci l. c. p. 82. f.

*Spiritibus forti imaginatione impressa & sensibus internis
oblata ac phantasia memorię, communicata fuit, quæ per
continuum & defixam in Visionibus illis intimè co-
gnoscendis attentionem tam varias cœlestis lucis ge-
nerationes imbibat, ut Kublmannus sibi totus persua-
deret, mentis suæ caligantis tenebras cœlesti irradia-
tione discuti & sibi diviniore lucis radios immitti,
cum tamen solis stricturis manifeste delusus conge-
nitum intellectus lumen errore suo magis obfuscaret.
Atque hanc obsurdam imaginationem menti tam
firmiter inusserat *melancholia*, quæ jam ad morbi na-
turam accesserat, ut nulla rationis evidentia in con-
trarium eam delere posset aut evellere, quin crede-
ret, se videre ea & percipere quoque internis sensibus,
quæ revera nec videbat nec sentiebat. Præstat splen-
didas ejus nugas adhuc semel audire. (k) Ich kenne
einen Menschen / und Gott weiß / daß dessen Zeugniß
wahrhaftig sey. Dieser ist allbereit fast bey 5. Jahren
von seinem Gott also beglückseliget / daß ein Engel Got-
tes in einem sichtbaren sehr klaren und stets bewe-
genden Circel-Lichte um ihn gewesen / und allenthalben / er
gehe oder stehe / mit seiner Gegenwart gewaltsam gestärket.
Er siehet mit seinen Verstandts-Augen nicht bloß in die
Zeit / sondern durch die Ewigkeit in die Unewigkeit / und
erfähret alles sichtbarlich / was der hocheleuchtete Böhme
durch die Geistes-Anreißung aufgezeichnet. Dazu ist
ihm von dem Herrn / wiewohl er der unwürdigste unter
allen Menschen / so grosse Gnade wiederfahren / daß er mit
seinen Gemüths-Augen die G. Licht- Welt anblicket /
und sind nun eben 3. Monath verlossen / seht ihn der Herr
stets.*

[k] in B. R. Cap. XXII. pag. 389. f. Conf. etiam D. Pfeiff. l. c.
p. 270. seq.

stetswährend solchen Anschauens gewürdiget / ob
schon einmahl klärer / als das andere. Seine Zunge
ist viel zu schwach / die wunderbahren Licht-Gebührten
zu erzehlen / und wiewohl er etwas mit seinem Verstande
erreicht / mag ers doch nicht mit keinen Worten ausdrü-
cken. Tausend mahl tausend umschliessen ihn oft /
mals / und dringet die unaussprechliche Klarheit auch /
in die Leibes-Augen / welche es noch zur Zeit nicht /
können ertragen. Die wunderlichst und aller schön-
sten Bildungen in ungesehenen Farben verändern sich
imerfort / und möchte verglichen werden der grossen Welt-
Kugel / wenn solche von den alleredelst durchscheinenden
Steinen / den Jerubin / Smaragd / Delfin / Onyx /
Saphir / Diamant / Jaspis / Hyacinth / Amethyst /
Amarill / Sardis / Carfunkel / Opal / Türkis und
dergleichen zusammen gesteckt / bestünde. Wenn es
aus dem heilig lichten Triangel das allerlichteste Licht /
vor dem das Erden-Licht ein Unlicht / plötzlich em-
pfänget / Ach! welche Überleuchtung erleuchtet alles / 3c.
Hebesioit sanè mentis acies Kuhlmanni ad hanc licem
& nescit pulcherrimas naturalis luminis modificatio-
nes. Vana verò Angelici colloquii opinione turgidus
fabulas comminiscitur & fraude fortassis Satanæ, qui
se in Angelum lucis sæpius transformare solet, (1)
circumventus divinas jactat revelationes. Plura hu-
jus generis ex eo adscribi possent, sed video mihi
plura adhuc dicenda restare.

XXIV. Animo ad fanaticismum bene præparato
ex Academia Jenensi in *Belgium* profectus sui ingenii
homines ubique invenit ac compellavit, qui miserum
juvenem perverfis opinionibus jam immersum

E 3

emen-

(1). Vid. Diff. laud. §. V. VI. VII. sq.

ementitis insuper prophetiis in errore suo confirma-
runt. Dedit autem hic operam libris legendis &
scribendis, primumque in lucem publicam Ao. 1674.
Lugduni Batav. emisit *Prodromum quinquennii admirabilis*, in quo orbi litterato vel sexcenta nova in re literaria inventa & arcana proponit, quæ è longe accuratiore, quam vel Lulliana vel Kircheriana methodo ac divinitus inspirata profluxisse venditat. Promittit nempe *sub titulis prorsus prodigiosis*, ut Kircherus (m) iudicat, *Artes magnas eloquentiæ solutæ & ligatæ, sciendi, scribendi, linguas discendi, commentandi, Critices, Adagiorum, Apophthegmaticam, Tragicam, Comicam, Poeticam, it. Historiam universalem & specialem Hominis, Bibliothecam Bibliothecarum, Artem magnam Antiquitatis; porro Clavem Æternitatis, Æviternitatis, Temporis; Tract. de Homine Microcosmo, de Homine Deo, Homine Diabolo, Resurrectione è natura demonstrata, de illustribus Seculi hujus Centum viris & innumera alia, quæ videri possunt apud B. Morhofium (n). Qui addit: (o) an crediderit aliquis, unum hominem & juvenem quidem, tot laboribus parem, si cetera omnia sibi satis constarent. Quæ res etiam commovit Atb. Kircherum, ut in Epist. (p) eum vocaret Virum Excellentissimum *αὐτοφρον* & non sine sale & risu scriberet; magna sane ἀπιστία καὶ ἀνεπιφώνητα promittis, quæ uti *supra omnem humani ingenii captum* longe constituta sunt, ita ea quoque à nemine huc usque non dicam tentata, sed ne cogitata quidem fuisse audacter affirmo. Atque adeo aliud mihi suspicari non liceat, nisi talem Te divino*

(m) in Epist. p. 38. Vid. D. Calov. *Anti-Böhm. Praef.*

(n) in Polyh. P. I. p. 357. p. 232.

(o) p. 361.

(p) l. c. ap. D. Calov. *Elogium*, quo in effigie ab *Andr. Lippio* edita celebratur, vid. ap. Hen. Witte Part. II. *Diar. Biogr.* p. 168.

vino munere *Scientiam* adeptum esse, qualem sacra pagina de *Protoplasto & Salomone* testatur, explico *Adamæam, Salomonicam, verbo, infusam, nulli mortalium nisi tibi soli notam, ceteris inexplicabilem scientiam.* Quod non crederem, nisi tu ipse rei veritatem fatereris &c. Multa tamen sunt illic, quæ etiam ingenio sibi relicto præstari possunt, quæ verò veluti in speculo quodam Veritatum æternarum simplici contuitu sine discursu, vel Angelico more se contemplari ille gloriatur. Scripsit antea duas epistolas ad *Atb. Kircherum*, unam de arte combinatoria, alteram de mirabilibus suis inventis, quæ litteræ cum responsoriis Kircheri simul editæ sunt Lugd. Bat. Accusat in eis Kircheri artes magnas imperfectionis & magnum Virum ejusque Scripta acerbè sugillat atque perstringit, (q) ubique rerum suarum & τὸς πειρασθίας ἐγγυόθεν δεδομένως mirificus præco. Promisit autem ista omnia tantum & nihil præstitit. Præter titulos enim nil vidimus, qui quidem magnam ingenii ejus capacitatem (r) arguunt & satis ostendunt, illum omni litterarum genere non mediocriter fuisse imbutum, sed an eventus promissis respondere potuisset cum laudato Morhofio (s) valde ambigo. Ipse sane Kuhlmannus causam, *cur promissis*

11072

(q) Vid Morhof. l. c. p. 359.

(r) ut adeo verum sit quod *Aristoteles* alicubi dicit, *omnes ingeniosos melancholicos* esse. Et fuit Kuhlmannus utique ἐν Φαντασίᾳ αἰσθητικῆς ac ex naturali hoc ἐνθουσιασμῷ summa felicitate & elegantia carmina fudit, quorum tum laude meminit B. Sagitt. l. c. p. 903. nec non Er. Francisci p. 91. Pari felicitate *Psalms Davidis* ad numeros coegit, quos vidit & laudat idem Franc. l. c. Scripta ejus reliqua recenset modo laudatus Witte.

(s) l. c. p. 361.

non steterit, innuere videtur in Prodróm. (t) nec de illo, inquit, perficiendo opere desperassem *tanta* iudicii acrimonia à DEO instructus, nisi omnipotens consummatione Seculi laborem absumeret. Quæ verba simul *arrogantiam* hominis inanem aperire existimem, quam tunc maxime prodit, quando *nullam igr. orare se linguam, etiamsi nullam didicerit, prædicat, sed omnes in universo per solam divinam illuminationem ac beneficio lingue Böhmiæ* (quam universalem, naturalem & artificialem vocat) *se intelligere affirmat.* (u) Quin-
“imo huic artificio tantum tribuisse dicitur, ut *Constantinopolin profectus expetierit & obtinuerit etiam ad*
“Imperatorem aditum, sed à loquela sive Arabica,
“sive Turcica, quam mirabiliter sibi obventuram
“nimia fiducia crediderat, destitutus, multis plagis
“affectus temeritatis pœnam dedit. (x)

XXV. Hactenus impii erroris conspiratio in obscuro quasi recessu delituerat, nunc demum in apicum prorupit. Frequenti enim librorum fanaticorum lectione fascinatus se totum *Enthusiasmo tradidit* horrendis conviciis omnem Nostratium Theologiam & Philosophiam proscindens. Accedebant *inepta pessimorum hominum pollicitationes & fraudes*, quibus animum Kuhlmanni facile occupabant, ut quod ausus fuerat *Rotbius*, ipse post eum moliretur, nec tamen consequeretur *Kuhlmannus*. Credebat enim stolidissimus homo, *se res miras ac supra humane nature vires editurum esse*, eaque omnia, quæ per mente captum
Rothium

(t) ap. Morhof. p. 358.

(u) Vid. Böh. Red. Præf. & Cap. XII. it. Epist. Leidenses, nec non Er. Franc. p. 88.

(x) ut refert B. Sagitt. 903. l. c. not. (a)

Rothium non potuissent absolvi, per ipsum, Böhmi vaticinio ad id delectum, feliciter expediri debere. (y) Fuit autem *Joh. Rothius* (z) *Amstel. Fanaticus* eadem tempestate famosus, qui magno ardore annunciavit quintum Monarchiam, & Latinam imprimi curavit Epistolam, qua Reges Europæos admonuit, ut agno depositos fasces deferrent & Jesum Regem unicum profiterentur. Sex etiam libris complexus est Prophetiam suam, in quibus *quintam suam Monarchiam seu regnum Chiliaisticum* (a) *So. 1674. inchoatum iri probare nitebatur.* Imo *vexillum pro novo suo Rege Chiliastico* jam adornaverat, quod asservare hodiernum dicitur *Curia Amstelodamensis.* Hujus Rothii litteræ quamplurimæ ad Kuhlmannum extant, quibus eum de suo & Böhmi vaticiniis plene instituit ac confirmavit. (b) Qui etiam, ut erat homo ambitiosus amabili insania ductus sibi persuaderi passus est, *se à DEO destinatum, & per 21. Prophetias inprimis Cotteri gentilis denomina-*

F tunt

(y) Leg. Kuhlman. B. R. Praef. *** iii b. & Cap. I. Franc. l. c. p. 89.

(z) Vid. B. D. Kortholt. H. E. Sec. XVII. §. 18. D. Pfeiff. Anti-Enth. Cap. IV. p. 268.

(a) Leg. ipse Rothius Ep. X. ad Kuhlman. p. 264. b. Dieses 1674. Jahr ist das erste Jahr dieser güldenen Zeit und 3. Jahr nach diesem Jahre als im 77sten wird man den grossen Babel-Fall sehen/ worinnen das Reich seinen Anfang nimbt in Glorie und Herrligkeit / nachdem viel Feinde sind erwürget. it. ej. Prophetien p. 40. Nieuuve Hemmel. p. 66. 67. & Conf. Pfeiff. l. c. p. 269. Consentit Kuhlman. Cap. XVI. B. R. p. 154. Das Geheimniß der 3. Esus Monarchie oder Reichs Gottes wird wieder vollendet umb 7. und 10. Uhr 1674. & 1677. und wird seyn darnach eine Hütte Gottes bey den Menschen. Leg. D. Pfeiff. l. c. p. 271. & Anti-Chil. p. 66.

(b) Vid. Rev. Min. Trip. Apol. l. c. p. 98. cui Kuhlmannus audie der von den neuen Holland. Propheten Joh. Rothten jämmerlich

"tum esse, ut opprimeret & deleret Reges impios, Ju-
 "dæos autem dissipatos, palabundos & cœli solique
 "sui extorres vagantes per orbem, ut *Tertulliani* (c)
 "verbo loquar, colligeret, ac X. reliquas tribus Israë-
 "lis ab Assyriorum Regibus quondam abductas & in
 "centro terræ absconditas, ad gentem suam, sedemq;
 "patriam postliminio reduceret, atque regnum Ba-
 "belis destrueret & quintam diuque exoptatam Mo-
 "narchiam erigeret. (d) Qua de causa certo jam
 "imminere iudicium extremum, quo mundana re-
 "gna destrui deberent, quam primum lux in septen-
 "trione orta fuerit, rediturum item cum Enocho,
 "Mose & Elia, Noachum atque universalem Judæo-
 "rum, Turcarum reliquarumque gentium omnium
 "superstitiosarum & infidelium ad Christum conver-
 "sionem

lich bezauberte und Erbarmungs-würdige Schlesische Züngling.
 Et Conf. ipse Kuhlmann. B. R. Cap. XIII. qui agit de Rothii Vita, vaticiniis, libris &c. ex quo multa refert B. Calov. in Anti-Böhm. p. 40. f.

(c) In Apol. Cap. XVI.

(d) Quam vocat die göldene Rosen und Lilien Zeit oder glori-
 würdigste Jesus Monarchie in B. R. Cap. XV. p. 117. it. Præf. Je-
 sus Christus der König aller Könige und Herr aller Herren köm-
 met mit seiner versprochenen Lilien und Rose zur Wiederbringung
 des verlohrenen Adamischen Erden Paradies-Leben, daß wir mit
 Ihm die verheißene 1000. Jahre regieren als Priester Gottes
 zum Vorschmack der ewigen Herrlichkeit! Vid. quoque Calov.
 l. c. p. 20. 21. f. B. Morhof. in coll. MSC. T. Hist. Nat. Cap. II. de Phys.
 Mos. ap. Dn. Er. Franc. l. c. p. 431. existimat eum in hos crassos &
 gravissimos errores inductum esse, quod cum in juventute adhuc
 esset, nec haberet maturum de rebus iudicium, scientiam autem vari-
 am & non contemnendam, ex fastu aliquo istas opiniones com-
 muni hominum iudicio adversas defendendas sibi sumserit.
 Vid. quoque p. 89. 120. f.

tionem instare (e) constanter credidit. Imo eo de-
mentia devenit, ut scribere non erubesceret, se ex
uxore sua, quam *Mariam Anglicanam* vocabat, filium
suscepturum, qui multis miraculis divina virtute edi-
tis sanctam hanc, quam somniabat, Monarchiam es-
set instauraturus. (f) Nec intra hos terminos stetit
iste error, sed latius divagatus in (g) *Moscu*, quo tan-
dem abiit, libellos inter suos, ast clanculum, diffemi-
navit, in quibus se, quod omnium absurdissimum est,
nedum *blasphemum, pro filio DEI filii* (h) venditavit, qui,
missus in mundum sit ad erigendum regnum Chi-
liasticum; uxorem etiam suam expresso nomine in
fronte libri radiis solis amictam duodecim stellarum,
corona ornatam & Lunam pedibus calcantem quasi
Reginam novarum Hierosolymarum impie depingi
fecit. Quæ ipsi etiam fuerunt exitio, ut infra,
dicendi locus erit.

XXVI. His & ejusmodi pluribus deliriis refertus
est liber ejus, cujus integram rubricam, quam *Calo-
vius* (i) speciosam, gloriabundam & verè phantasticam
F 2 vocat,

(e) Ib. Cap. XV. XVI. f. Franc. l. c. p. 89. 427. Calov. l. c. p. 38. f.
Pfeiff. Anti-Chil. p. 65. f.

(f) Quæ & plura alia legi possunt in Epist. Londin. IX. quæ edi-
ta est Anno 1679. 12. Roterod. in qua multa habentur Prophetica de
ultimis temporibus. it. Epist. Theosoph. Leidens. 1675. Gröningæ
emissæ, & B. Francisci p. 92.

(g) Vid. Plur. Rev. Dn. Benthemii *Holländ. Kirchen und Schu-
len-Staat*. Part. II. p. 345.

(h) Quo horrendo crimine ad omnem ætatem duraturo se ob-
strinxerunt *David. Georgius, Es. Stiefelius, Ez. Meth*, de quibus Vid.
D. Pfeiff. Anti-Chil. Præf. it. p. 26. 52. 61. 125.

(i) In Præf. Anti-Böhm.

vocat, hic inferere non gravabor, quoniam rarus ad-
modum est & semel tantum oculis meis usurpatus:

Quirin Ruhlmanns

Neubegeisterter Böhmi / begreifend 150. Weis-
sagungen mit der Vten Monarchie / oder dem Jesus-
Reiche des Holland. Propheten Joh. Noltens / überein-
stimmend / und mehr als 1000000000. Theosophische
Fragen / allen Theologen und Gelehrten zur Beantwor-
tung fürgeleget / wiewol nicht eine einhige ihnen zu beant-
worten / wo sie heutige Schül-Manier sonder G. Vres
Geist folgen. Darinnen zugleich der so lange verborgene
Lutherische Anti-Christ abgebildet wird / zum allgemei-
nen besten der höchst-verwirrten Christenheit / in einem
freundlich sanfften und eysfrig feurigen Liebes-Geiste aus-
gefertiget an des Lutherthums Könige / Churfürsten /
Prinzen und Herren / wie auch alle Hohe Schulen und
Kirchen-Gemeinen Europens. Zu Leyden Ao. 1674. (k)
Prolixus est in laudibus Jac. Böhmi, (1) quem præ ce-
teris fanaticis in deliciis, quemque semper in mani-
bus & ore habuit. Hunc ubique suum appellat, & ceu
sanctum divinumque hominem, & à Deo actum ac

Angelus
(k) Sphalma Typographicum est in Op. Bibl. Germ. D. D. Calov.
f. c. ubi pro An. 1644. legi debet 1674. Promisit insuper duas hujus
Böhmi: Red. partes, quæ tamen cum reliquis ejus promissis in fu-
rum abierunt. Vid. Dn. Colberg. l. c. p. 325.

(1) Leg. speciatim Cap. VI. usque ad X. inclus. p. 70. seqq. ubi
Vitam & Scripta ejus, quæ pro divinis & cœlitus inspiratis omni-
no habet, prolixè recenset. Propterea à B. Pfeiff. Anti-Chil. p. 38.
vöcatur Jac. Böhmiens Waffenträger. Tanti autem fecit Böhmi-
um, ut defendendi ejus causa reprehensorias litteras ad Dn. Er. Franci-
sei, quod Böhmi-um refutasset, scripserit, quarum meminit ipse
Franc. l. c. p. 90.

in Part. hujus Böhmi

angelum (m) cum aeterno Evangelio per caelum volans
tantum non in omnibus paginis commendat. Occu-
patur praeterea praeconiis & elogiis *Joh. Rothii* (n) ac
testimoniis hujus (o) aliorumque Prophetarum (p) Hor-
rendis denique calumniis, quibus orthodoxam Eccle-
siam onerat, absolvitur. (q) Nec quidquam temere
praetermisit, quod divinae Veritatis hostium ludibrio
& contemptui exponenda facere posset. (r) Appen-
dicis loco e decem prioribus Geneleos capitibus plus-
quam decies centena millia questionum proponit, ad quas
ut respondeant, ast non more Scholastico, Theologos
nostrates graviter (s) & serio obtestatur. Cujus au-

F 3

tem

(m) Cap. XVI. Fabulam autem de examine *Jac. Böhmii* coram
Proto Synedrio Ecclesiastico, *Dresd.* à *Kuhlmanno* Cap. VI. p. 42. 43.
confictam solide refutarunt *B. Calov.* *Anti-Böhm.* Praef. d. *Er. Fran-*
ciscil. c. p. 200. seqq.

(n) Cap. XIII. p. 97. f.

(o) Cap. XVI. p. 220. 234.

(p) Cap. XIV. p. 109. f. *Joh. Corn. Haschenii* testimonium de
Joh. Rothio *Zachariae* filio & Regis futuri, Chiliaistici praecursore
refert. Cap. XV. XVI. p. 117. f. continent 150. Prophetias *Böhmii*,
Rothii, aliorum.

(q) Quo scriptionis genere nimis eheu! à fanaticis à multis jam
annis pugnatum est, & hodie pugari solet, ab iis qui malam causam
habent.

(r) Conf. speciatim Praef. & Cap. I. seqq. XVII. XVIII.

(s) Cap. XX. p. 189. Ver sucht sey derjenige Schrift-Do-
ctor im Nahmen des Herrn Zebaoth / der sich erkühnet einen Do-
ctor des ewigen Evangeliums sich weiser zu nennen / dasselbe auch
zu beurtheilen und nachgesetzte Fragen nicht verstehet. Et in Praef.
Ded. ad Reges & Principes Böhme giebet euch in die Hand 1000.
Fragen / das eure Kön. Majest. selbst erfahret / wie schlecht es
mit den Höhen Schulen beschaffen / weil ich euch versichere in
Kraft

tem sint sententiæ, quilibet facile ariolari poterit. *Mysteria Böhmiانا* maximam partem continent, illiusque librorum lectionem haud superficialiam sapiunt. (t) XXVII.

Krafft meiner Erkändtniß / daß sie keine einzige Frage aus diesen 1000. Fragen euch werden recht erklähren / sondern nur mit Gutdüncken / Meinungen / Autor, Anziehungen / ungewissen Muthmassungen / streiten und Zancken darauff antworten. Vid. Calov. l. c. p. 63.

(t) Id, qvo fiat manifestius, quasdam huc afferre cum Böhmi locis non pigrabor. Qv. 1. was ist die Unewigkeit/welche der Ewigkeit anfängl. Anfang und unendliches Ende beschleust? Qv. 2. oder war die Ewigkeit vor Gott oder Gott vor der Ewigkeit oder zugleich mit Gott? Paria leges ap. Böhmi. in Aur. c. 21 §. 13. Qv. 7. was war als weder Gutes noch Böses war? Vid. Böhmi. P. II. Menschw. J. C. c. 1. §. 9. Qv. 8. kahn das Gute aus dem Bösen oder das Böse aus den Guten? Posterius affirmat Böhmi. Aur. c. 8. §. 15. l. 3fach. Leben c. 7. §. 43. 44. 6 Punct. c. 5. §. 31 c. 6. 2. 3. Myst. M. c. 29. §. 7. 8. 3 Princ. c. 2. signat. c. 6. §. 11. Qv. 14. was waren die Heil. Engel ehe sie waren? V. Böhmi. Auror. c. 16. §. 14. c. 4. §. 26. c. 8. §. 1. c. 6. §. 11. 12. Qv. 117. 118. 119. Wie schuff Gott Adam ein Männlein und Fräulein und seegnet sie und Adam war ja allein? was war in Adam das Männlein und das Fräulein/wie war das Männlein und Fräulein vereiniget in Adam? Hæc ex Paracelso definit Böhmi. in 3. Princ. c. 11. §. 23. M. M. c. 18. §. 2. c. 19. §. 15. Gnadenw. c. 6. §. 33. 8 Seel. Fr. §. 6. 36 ff. §. 5. Apol. l. wider Zielcken §. 603. Qv. 132. 133 wie war die Speiße in Adam verzehret / da er weder Därmer noch dergleichen Gleser hatte / sondern ein angemenschter Engel war? oder meinen die Schrifftlinge / daß Adam das Bildniß Gottes hatte und in ighiger Thierischen Blöße war? Leg. Böhmi. Aur. c. 2. §. 33. c. 6. §. 3. 3. Princ. Ess. Div. c. 10. §. 6. 7. M. M. c. 18. §. 33. & Paracels. lib. Azoth. p. 312. & talium ineptiarum nullus finis est. Risum certe movent, quando qv. 11. Was ist der Grund im Ungrunde oder der Ungrund im Grunde? Qv. 12. was ist das Wesen in Unwesen

XXVII. Quam *acerba* autem *convicia* in summos
Ecclesiae Orthodoxae Theologos, praeter ceteris *Chemni-*
ium, Gerbardum, Musaeum, Calovium, Scherzerum p.m. im-
pudenter conjiciat Kuhlmannus, (u) quam *impie libros*

Ecclesia

wesen &c. Qv. 25. Warum scheinen die Sterne bey Nacht / u. nicht
bey Tage? Qv. 76. Weil Gott die 2. Lichter an die Himmels-Feste
setzte / so sind sie ja unbeweglich? Qv. 177. Bekam Adam eine lebendige
Seele? So müssen ja todte Seele auch zum Unterschied seyn? Qv. 128.
was für Unterschied ist zwischen der Engel und Adams Seele? &c.
reliqua tam absurda sunt & commentitia, ut supervacaneum sit iis
commemorandis immorari diutius. Unū saltem ex Praefat. huc op-
ponam, unde quid de reliquis sentiendum sit, judicium fieri haud dif-
ficulter potest. Subsignat eam his verbis: gegeben zu Leyden (in Kö-
nig Davids Stadt) Ps. XXXIX, 18.)ex quibus corruptum hominis de-
lirantis judicium facile cognoscitur, ut & ex *ridiculis loquendi for-*
mulis passim obviis v. g. Frankreichs Lilge / so herrlich sie anfangs
belilget schien / so starck ward sie von dem Monden Ruch entlilget /
und entlilget sich durch gerechte Gottes Rache je mehr und mehr
&c. Diß ist die Zeit / darinnen die Welt sich selber begräbet und
mit ihrem Grabe zu Grabe gehet. Ist wol die Gnaden-Pforte
eröffnet / alle Riegel entriegelt / die Schloffer entschlossen / die
Thüren enthuret / und unsers Emanuels Gleichnisse entgeseh-
nisset. it. Die Lutheraner haben den Anti-Christ ent anti Chri-
stet. Gott entnehe sie aus des Teuffels Nehen. Alle Secten
sollen bald entsecket werden. it. Die 7. Zeit ist da / alle Siegel
werden entsiegelt / alle Geheimnisse entgeheimnisset / alle Wun-
der entwundert. Der Anti-Christenthums Winter hat sich aus-
gewintert / der Christenthums Frühling befrühlinget sich schon.
&c. Vid. quoque supra §. XXIII. nostrae Dissert.

(u) Nemo certe in Theologos dixit vehementius unquam, ne-
mo scripsit acerbius in quorum tamen Vita & doctrina nullum-
reperire erratum aut scelus aliud potest, quam quod Scripturae Sacrae
auctoritatem sanctam rectamque conservare malint quam fanaticis
ejus delirio favere. Supervacuum autem est nunc ejus infecta-
tiones atrocissimas commemorare.

Ecclesia nostra Symbolicos, (x) sanctum Ministerium & omnia (y) fere fugillet, hic pluribus dicere non vacat. Legatur cui facultas est, Præfatio Böhm. Rediv. & Cap. I. sqq. XVII. XVIII. ubi non modo Protestantium Principes ad amplectendum suum Evangelium invitatur, sed ad id ipsum faciendum Theologos nostrates

(x) Conf. præter Kuhlmannum potest Er. Francisci p. 233. l. c.

(y) *Academias ceu Babelicas & latronum habitacula exagitat: Eure Schulen und hohe Schulen / eure Kirchen und Rathhäuser sind zu Mörder-Gruben worden. Vid. Calov. Anti-Böhm. p. 96. seqq. Honores & Gradus Academicos in Academiis publica auctoritate & Imperatoria bene meritis loco præmii collatos damnat & sublato cupit eosq; Anti-Christianos, Diabolicos, maledictos & à Papisimo oriundos vocat. in Ep. ad D. Müller. Vid. Calov. l. c. p. 98. & in Præf. ad Reg. Duc. Ward Luther nicht wieder das Jesus Gebot zum Doctor der Heil. Schrift nach Anti-Christlichen Gebrauch gemacht / warum behielt er denn diesen Anti-Christ. Teufflichen Titel vom Pabsthum? Ach welcher schon mit seinen Anti-Christ. Doctor-Nahmen der verhochteutschen H. Schrift solches Anti-Christliche Schand-Brandmahl an die Stirne gebrennet / was wird er nicht anders angebrennet haben? &c. Calov. l. c. p. 100. Imo nomini Lutheri adeo infestus est ut eodem loco scribere non vereatur: So habet ihr gleichfalls die Christen Benennung von euren Christus weggeworffen / den Lutheraner Nahmen von ihren Luther mit unerträgl. Leichtsinigkeit angenommen. Seyd ihr Christen / auf Christus Nahmen getauft / durch Christus Kreuz erlöset / mit Christus Gnade gesalbet / was habt ihr denn mit Luthern zu Schaffen / daß ihr euch von Luthern mit der Lutheraner Nahmen tauffen lasset / als durch Luthers Lehre vom Pabsthum Erlösete und mit Luthers Glauben Gesalbet? Besizet ihr das ewige Evangelium / was bedeu das Augspurgische Bekändniß / darinnen das ewige Evangelium unbekandt &c. Leg. Calov. l. c. Hinc multa garrit de Evangelio Grammatico, Bibliis Grammaticis rixis Academicis Anti-Christianis &c. quæ videri possunt ap. D. Calov. l. c. p. 96, sqq.*

strates quoque admonet, proposita, quamcunque ve-
lint eligere, *maledictionis & benedictionis sententia.* (z)
In ipsum *B. Lutherum* hunc in modum debacchari non
erubescit. (a) Luther offerre wider den Pabstischen
Baal wie Jezu/ und dieses war hoch zu erheben; Er ließ
aber nicht vom Pabst-Greuel hernach wie Jezu von
Jerobeams/ und dieses war hoch zu schelten. Er ver-
gnügete sich an der Schrifft außern Schaalen/ den innern
Kern verlohre er/ und erklähte in der Schrifft/ was er nicht
zu erklähren vermochte / dadurch er ein neuer Anti-
Christ in Schaafs-Wolle ward. Laudat alibi (b)
Lutherum, Luther habe aus der Heil. Schrifft das ewige
Evangelium/ das im Pabsthum verlohren/ wieder ge-
sucht und gefunden / & mox alio (c) loco negat, Lu-
therum

G

(z) In calce Präf. B. R. Ich ruffe heute über euch zu Zeugen
Himmel und Erden/ daß ich euch frey zu dem ewigen Evangelio
ruffe / daß ihr das Anti-Christen Evangelium aus euren Gränz-
gen sollt ausrotten und euch zu den Pracht-Einzuge des ankoms-
menden Monarchen bereiten &c. Ich lege euch für Segen und
Fluch &c. Ich ermahne euch euer Länder Heil wohl in acht zu-
nehmen und euren Bischöffen und Geistlichen zugebieten / ent-
weder das ewige Evangelium euch darzustellen/ oder ihren Luther-
Baal auszurotten. Ich verkündige euch hergegen den aller-
grausamsten Fluch über eure Länder/ wo ihr sie nicht reiniget von
dem Anti-Christenthume / ehe das Zorn-Feuer alles überfeuret/
so müßet ihr erbärmlich unkommen/ und sehet es ist kein Ret-
ter da!

(a) Präf. **bv.

(b) Ib. not. *

(c) Ib. **bv. *W. Luther* widerstund den Pabstischen Greu-
eln durch Gottes Krafft/ mit solcher Tapferkeit/ daß ein unglaub-
licher Riß ins Pabsthum geschehen / und ließ sich ansehen / als
wenn der Engel mit dem ewigen Evangelio kommen wäre/ wie
wohl

therum esse Angelum cum æterno Evangelio diu expectatum. En apertam hominis malè sani contradictionem! Quando autem dicit: (d) *Anti-Christen suchen allezeit noch den Anti-Christ / und mit ihren vielen Suchen fehlen sie des Anti-Christi / weil sie in sich selber den Anti-Christ zu suchen vergessen: idem certe Kuhlmanno cum novatoribus omnibus contigisse puto, dum Anti-Christum Lutheranorum* (e) tam anxie quæreret. Eodem modo ipsi facilis concedo, *Lutheranam fidei professionem cum Böhmi assertis haud convenire*, (f) siquidem ejus & Magistri sui doctrina fanatica est & humani ingenii commentum; Lutheri verò sancta & sana ac ipsis æternis divinius Scripturæ litteris fundata Veritas. Multo absurdiora sunt, quæ Lymphatus homo scribit: (g) *Wer mag mit Seuffzen beuffzen die erschreckliche Abgötterey / welche die Lutherische Schrift-Doctores mit der Heil. Schrift treiben? Sie machen aus den Heil. Paulus und andern Aposteln noch ärgere Abgötter / als die Päbster / indem sie ihre Worte für Gottes Worte ausgeben / da das Gottes Wort nicht in ihren Reden / sondern in ih-*
rer

wohl es weitgeflehlet &c. It. Die Lutheraner haben doch das ewige Evangelium nicht / sondern dencken nur / daß sie es haben / und werden darinnen betrogen.

(d) Ib. *

(e) Ita autem in Ep. ad Moll. Ich habe von Lutherischen Theolog. Anti-Christ den Anfang gemacht / und werde alsdenn den Päbstischen und Calvinischen abschildern. Nichts minder der hohen Schulen aller Religionen / ihren Juristischen / Medicin. Philosoph. Philologischen Anti-Christ / auff den keiner nicht gedacht / weisen. Conf. Calov. l. c. p. 99.

(f) In B. R. Cap. XVIII. p. 273. sq. Leg. Franc. p. 233.

(g) Præf. *** ij. & Cap. XVII. Vid. quoque Calov. p. 69. sq.

rer Reden Geist lieget. Verum enim verò hæc
verba non merentur responſionem, ſi enim ullibi, hic
fanè verum eſt illud *Hieronymi*, hujus ſententias reci-
taſſe eſt reſuſtaſſe. Sintne ſani hominis, an fanatici,
vel tyro ſacrarum paginarum deſinire poterit. Pos-
ſem quidem addere plura hujusmodi & oſtendere,
*quæ ſepius Kuhlmannus cum recta ratione inſaniam ac ſibi
contradicit*, ſed propoſiti memor nolo chartam &
tempus iſtis næniis & ineptiis prolixè referendis per-
dere. Eas verò criminationes non poſſum præter-
mittere, quas virulento ore in *laudatiſſimum Vinarienſ.*
laborem eructat. Ita autem verba (h) ipſo auditu
acerbiora inſanientis hominis ſonant: Mit was für
Mühe haſt du (Seren. & pient. Principem *Erneſtum*,
glor. mem. ſine omni honoris præſamine alloquitur)
die Heil. Schriſt hervor gegeben? wilt du aber wiſſen/
was die groſſe Weimarische Bibel ſey? ein groſſer „
Lutheriſcher Anti-Chriſt / voller Meynungen „
Bahn-Erklärungen / Schriſt-Verfälſchungen „
Teufels-Gauckeleyen / ein Anti-Chriſtiſcher Greuel „
der das lautere G-ottes Wort verderbet / und nach ſei „
nem Kopffe / nicht aber nach dem G-ottes-Geiſte aus „
leget / &c. *Parcius iſta viris, Kuhlmanne? quis hæc „
tibi credat? Judæus Apella non ego, qui potius exi-
ſtimem, has Vinarienſium Theologorum Commenta-
tiones æternis laudibus dignas (i) (quanquam ſuis næ-*

G 2

vis

(h) l. c & Calov. p. 36. ſq. qvi addit, quæſe quuntur.

(i) Pulore Mich. Walther. D. in Præf. Cent. Miſc. Theol. Ve-
ritas & conſcientia me hoc fateri cogunt, Solem per tot annorum
millenarios *enarnationem fundamentaliorem miſioremq.* Codicis
terſancti nec vidiffe, nec radiis ſuis perſtrinxiſſe unquam. *Norimber-
ga* in ipſo anni ingreſſu, quo opus illud diviniſſimum lacis uſuræ
fuerat

vis non destitui cuius sine verborum ambitu facilis largiar) omnino mereri, ut à *Φλυαίαις* ineptissimorum *συκοφαντῶν* jure vindicentur ac defendantur. Condonari istiusmodi hominibus hic debet affectus, qui suis tantum somniis & nœniis delectantur, ex aliorum verò dedecore acuti ingeniosique viri gloriolam aucupantur.

XXVIII. Tam crassos verò & graves errores animo fovebat & scripto hoc publico evulgabat, ut nec ex moderatioribus Böhmi sociis defuerint, qui *Kuhlmannum pro homine mente capto & manifeste insaniente habendum esse* asserere nulli dubitarent. In quam sententiam legendus est *Er. Francisci*. (k) Alius verò nescio quo præjudicio fascinatus in Epistola quadam, quam exhibet *Rev. Minist. Tripolitanum*, (l) Kuhlmannum divino relinquit iudicio ex ea ratione, quod charitas semper optima speret & DEUS mirifice agat cum sanctis suis, quod allatis *Ezech. Cap. IV, 12. f. Jerem. Cap. XVIII, 1. f. XXVII, 2. 3. Prophetarum* exemplis evincere conatur. Refutavit autem hæc omnia solide *Rev. Ministerium* laudato loco. (m) Ipse quidem Kuhlmannus *de Consensu B. D. D. Henr. Mülleri, Rostochiensium Theologi longè celeberrimi* maximè sibi gratulatur, (n) summumque Virum in suas partes pertrahere omni conatu laborat, ast infelici successu. In malum enim sensum rapit optima *B. Mülleri verba de*

Christi
fuerat expositum, *de omnibus cathedris suis Deo propterea gratias egit solemnissimas.* Conf. M. Sylv. E. kardiPast, Conscient. Cl. II Sect. I. qv. 26. p. 154. & Cl. Tenzel. M. U. 1693. p. 818.

(k) Tr. sapius Laud. p. 90.

(l) Part. II. Apol. cit. p. 751.

(m) p. 756.

(n) l. Praef. pec ac D. Müller. & Cap. I. statim.

Christianismo hodie depravato (o) & ex iis Cap. II, B. R. contra mentis Dn. Auctoris sententiam probare nititur, *Müllerum cum Böhmiis amicè conspirare, speciatim in dogmatibus de quatuor mutis Ecclesie idolis* (von 4. stummen Kirch-Götzen) *fucato Christianismo* (falschen Schein-Christen) *duobus in terra caelis* (von den zweien Himmeln auf Erden) Cap. III. *de Lectione Biblica, multa Scientia, Conscientia ferè nulla* (von vielen Wissen / wenig Gewissen) Cap. IV. *de corrupto Ministerio* (vom Predigt-Ampte / Predigten und heutigen Schein-Predigern) Cap. V. *de abusa modernæ Confessionis & Absolutionis, &c.* (von Erß-Greuel Gebrauche der heutigen Buss- und Beichte / von dem rechten Kirchen-gehen / Abendmahl empfangen) in quibus omnibus putat mirè convenire inter Böhmiam & B. Müllerum, hoc tamen semper invito & prorsus repugnante. Quo minus enim à me impetrare possim, ut fidem habeam Kuhlmanno, faciunt sanctissimi Viri scripta singularem pietatem redolentia, quæ si quis attento animo legerit evolveritque sedulo, is sanè

G 5

(o) Aus der Epistol. Schluß-Kette p. 878. ubi dicit: auch hat die heutige Christenheit 4 stumme Kirchen-Götzen / denen sie nach-gehet: den Tauff-Stein / Predigt-Stuhl / Beicht-Stuhl / Altar. Sie tröstet sich ihres äußerlichen Christenthums / daß sie getaufft ist. Gottes Wort höret / zur Beichte gehet / das Abendmahl empfänget. aber die innere Krafft des Christenthums verläugnet sie. Sie verläugnet die Krafft der Tauffe / weil sie nicht im Neuen sondern alten Menschen wandelt / da doch die Tauffe ein Bad der Wiedergeburt und Erneuerung / &c. quæ verba, si rectè accipiantur, nihil habent incommodi & repetita leguntur in den Erzbisch. Stunden 152. Betracht. Eadem exhibet in Arndio Redivivo p. 199. Christ. Hohburg, quem post mortem Patris edidit Philippus filius. Consensum Böhmi Kuhlmannus ex Cap. VI. de regener. probat. Conf. Cl. Colberg. P. I. Christ. Plat. Herm. Cap. VIII. p. 324.

nullam hujusmodi sententiam offenderit, quæ fanaticismi suspectum reddere Virum *γνώσις* pium ullo modo possent, quanquam non nescius sim propter *moderatum in adversarios animum pacisq; studium* causam licet justam & à Christiani officio minimè alienam, cum aliis, tum inprimis à D. *Joh. Modero, Hamburgensium quondam Antist. & incomparabili Lutheri Vindice* immerito si recte judico, vapulare. (p) Monitus quidem B. Müllerus fuit, ut publicas Kuhlmanni criminationes publica responsione à se amoliretur & apologia quadam accusationem fanaticismi dilueret ac confutaret, sed placida morte 1675. anno proximo post editum Böhmiū Redivivum præventus doctissimus Vir destinata fortassis in effectum dare non potuit. Fanaticis alias & novatoribus solenne est, ut optima quæque orthodoxorum malitiosè interpretentur, indeque suos errores incrustent ac in asserendis suis doctrinis monstris utique ac impiis assensum (q) Virorum de Ecclesia Christi benè meritorum undiq; conquirant ac coacervent, quibus tamen ne per somnium quidem absurdæ hujusmodi opiniones in mentem venerunt.

XXIX. Fœdis autem erroribus implicitus nefarius fanat-

(p) Vid. Colberg. l. c. p. 325 & D. Molleri Scripta Eristica contra D. Schuppium, Mullerum, Haccium, Bugacum alios. Mirari quoque satis non potest B. Calov. Anti-Böhm p. 34. quod D. Mulleras ad hanc provocationem & consensus gloriationem nihil responderit utut serio monitus fuerit, inprimis quia non modo per totum scriptum ipsum compellavit, sed per quatuor integra capita ejus *ὄνομα* jactavit.

(q) Vid. Francisci l. c. p. 4. Provocat etiam ad aliorum auctoritatem Kuhlmannus, sed recte Calov. p. 34. l. c. non facile arbitror, nqv̄it, eos omnes fanaticas illas opiniones ratas habuisse.

fanaticus totum terrarum orbem assumpto *Ludovici Ludovici nomine* (r) oberravit, suiq; ingenii homines quæsit ubique & invenit. Et primo quidem *Lugduni Batavorum* vixit, ast vero cum ejus temeritatem gravissimo exilio cohiberet foederatum Belgium, ex Academia Lugdun. cum infamia ejectus & proscriptus in *Angliam* aufugit & malitiosè deserta cum liberis priore conjuge, quam in Belgio duxerat, quamque *Elisabetham* esse auguror, cujus ipse aliquando mentionem facit, alteram sibi in matrimonium assumpsit ab ipso *Maria Anglicanae* nomine sæpius laudatam, futuri Prophetæ ex ea nascituri matrem. (s) Non diu verò rem ibi egit, sed debitis pœnis destinatus fugam salutem sibi consulere & in *Belgium* se recipere necessum habuit, ex quo aliquamdiu *Amstelodami*, aliisque in locis se continuit, quæ tamen brevi post ex metu, ne ob *enorme bigamia* crimen ad supplicium raperetur, denovo relinquere coactus fuit. (t) *Gedanium* inde & adjacentes salutavit terras, multosque fœda hæresi infecit, parum tamen abfuit, quin ob idem bigamiæ aliaque flagitia tolleretur, nisi fuga iterum elapsus in tutiorem locum se recepisset. (u) Quod autem *Romam* usque pervenerit, & fanaticam suam doctrinam Pontif. Max. cognitam fecerit ac propterea ad tribunal delatus & Inquisitoribus Hæreticæ Pravitatis traditus carcerique compactus fuerit, quodque ex hoc tan-

(r) Teste Hent. Witte Diar. Biogr. P. II. p. 168.

(s) Vid. Et. Francisci l. c. p. 92. Colberg. p. 326. l. c.

(t) Conf. Anon. *Moscovit. oder Neufischer Kirchen-Staats* / *Præf. M. Joh. Georg. Pritzi* hoc anno Lipsiæ edit. Cap. IV.

(u) Ut ex literis Riga scriptis Cl. Colberg. l. c. ex eoq; B. Sagitt. l. c. p. 903. referunt.

tandem exemptus ad *Indos & Africanos* usque penetraverit & convertendis superstitiosis gentibus dederit operam, ut hæc omnia commemorat *Frid. Luca* (x) de eo, inquam, mihi nihil constat, nec quicquam inaudivisse unquam vel legisse memini. Hoc saltem mirari subit, disertissimum Auctorem meliora fortassis edoctum in pleniori, quod quinto anno post in lucem publicam emisit, *Silesia Chronico* nullam hac de re injecisse mentionem. Abiit tandem posthæc *Kuhlmannus Constantinopolim*, ubi Böhmiæ in linguam Arabicam translata *Imperatori Turcico* offerre voluit, (y) sed malè, ut supra (z) audivimus, exceptus ad *Ruffos* profugit, apud quoscum dogmata sua Chiliaftica & blasphema inter populum disseminaret, à publico Magistratu comprehensus atque horrendorum criminum convictus sua culpa periit.

XXX. Tantum enim abest, ut *ad sanio rem mentem* redierit & omnia *Böhmiæ sui Redivivi exempla*, quotquot nancisci potuisset, *redemerit igne, comburi mandaverit*, (a) ut potius suos errores ad mortem usque mordicus defenderit ac propugnarit. Venerat nimirum circa æstivale tempus A. 1689. *Moscuam* primariam regni hujus nominis Urbem, & cum ibidem non
ex-

(x) *In der Schles. Fürsten Kröhne* p. 103.

(y) *Leg. Dn. Colberg*, P. II. *Christ. Herm. Plat. Cap. XIV. p. 644.* & *B. Sagitt. l. c.*

(z) §. XXIV. in. fin.

(a) Ut publica fama decepti scribunt *Max. Rev. Min. Tripol. P. I. Apol. Cap. I. p. 98. D. Calov. in Anti-Böhm. p. 118. 119. D. Pfeiff. in Anti Enthuf. Cap. IV. §. 23. num. XII. p. 272. Cl. Tenzel in Colloqu. Menstr. 1689. p. 269. nec non Er. Francisci in Gegen-Strahl der Morgen-Röhte / p. 722. teste D. Sagittar. l. c. p. 903. & Cl. Colberg. p. 325.*

exiguam Bohmicolarum numerum offendisset, pu-
tabat se locum ex voto suo reperisse, ubi tuto cum
hæresi sua regnaret. Et primum quidem *dissimulato*
nomine inter sectæ suæ homines delitescere & ple-
bem, quæ nova maximopere suspicit & admiratur,
periculosas doctrinis facili negotio imbuebat. Dein-
de adibat *Pastorem templi minoris*, quod Protestantes in
Moscua magni Principis gratia frequentant, *M. Joach.*
Meinecken, qui jam pridem de adventu ejus audiverat
suosque auditores pro concione publice aliquando
monuerat, ut sollicitè sibi caverent à fanaticis & Pseu-
do Apostolis, qui Domini gregi se immiscere, eam-
que labe sua inficere laborent. Hunc primum no-
mine *Dn. F. S. R. Patroni sui* haud postremi salutare, ad
quod verò ille, sibi nullum, quod sciat, commercium
cum *Dn. F.* intercedere atque salutationem istam sibi
videri prorsus alienam, salutantis autem personam
suspectam omnino sibi esse & cum fama de adven-
tante Kuhlmanno percrebuisse, se quidem illum pro
ipso Kuhlmanno habere. Quod prius strenuè perne-
gabat, discessurus tamen dubie concessisse videbatur
Dn. Meineckio omne sui commercium ipsi interdicante
& serio monente, ne deliriis suis turbas in Ecclesiis hu-
jus loci excitaret, nisi certo se adversarium experiri
cupiat. Spreto tamen optimo consilio brevi post
vaticinium edidit ac per Calvinianum quendam homi-
nem conventui Reformatorem Ecclesiastico exhiben-
dum curavit. Hic homo, in quem infelicissimè
incidit, *nomine Nordermannus* natione *Germanus merca-*
suram antea exercuerat & totus fanaticis opinionibus
immersus inter alios hunc quoque fovebat *errorem*:
Christum Servatorem nostrum denuo cum miraculis,

H

ut

"ut cœlestem Prophetam in mundum redire oportere & omnes peccatores convertere ac in regnum suum, Chiliasticum nempe, transferre. A prudentioribus quidem ab hujusmodi pravis & perversis sententiis retrahebatur, pertinax contra opinionum suarum defensor translatum in linguam Russicam libellum quendam *primario Russorum Ministro* ejus conatibus hæcenus faventi, obtulit, enixè insuper gratiam ipsius exorans, ut quo publici juris fieret typisque excrimeretur libellus, sibi & causæ suæ faveret. Ille vero præsentissimum inde suo & Auctoris capiti imminens periculum metuens insanum hominem dehortari cœpit, ut à proposito desisteret & consilium mutaret, graviter monuit, utque libellum supprimat, ni certissime igni tradi vellet, serio obtestatus est. Quid *Nordermannus*? omnibus obsecrationibus insuper habitis suo ipse consilio ductus Typographum adire, ut imprimat libellum, petere, huic autem tergiversanti primum & cum *Nordermannus* vehementius instaret, multa opponenti & regerenti, *tale quid sine Patriarchæ præscitu & voluntate fieri haud posse*, facultatem dare, ut Patriarchæ cognoscendum approbandumque deferretur. Qui etiam causa cognita & exhibitis interea *Kuhlmanni libellis* *ambos comprehendi jubet* & ad tribunal vocat *Pastores nostræ & Calvinianæ communionis*, qui de utroque interrogati testimonium talibus fanaticis dignum ediderunt. Unde uterque captivus detinetur & examinatis *Kuhlmanni libellis* quoniam *blasphemæ* (a) continerent, Pastores denuo interrogantur, num eadem in Ecclesiis suis docerent vel hæc minimum probarent, qui verò securitati Ecclesiarum suarum,

&

(a) Vid. supra §. XXV.

& saluti omnium, qui in iis oris A. C. socii audiunt, prudenter prospicientes fanaticas blasphemias diris devoverunt. Inquiritur itaque porro in socios, sed tum omnes *Böhmista* subito *siebant Pseudo-Nicodemi*. Duo autem captivi publicæ quæstioni subiciebantur, ubi Kuhlmannus quidem, cum posset temere dicta vel scripta vel corrigendo vel damnando ex multis sese incommodis eximere, maluit tamen exitio suo ipse se involvere, & severissimo iudicio se committere, quam vel minima ex parte de sententia sua decedere. Obstinatus igitur in equuleum impositus hunc examinandi modum inadigne tulit: cum verò querelis nil efficeret, verso ad iram animo *ignes de celo minatus* est, sed derisus & eo atrocius *flagellatus* corrigere quidem errorem, ast iusto serius cogitavit, remissionemque petiit ad libros suos provocans & Quæstionis Præsidem remittens, insimulque *picturem* quendam, qui adventum suum in has terras promovisset, prodidit. Hinc ille etiam carceri mancipatus brevi post sumto veneno infelicem animam expiravit. Re postea multum agitata intervenientibus quoque turbis per *magni Ducis* sorores excitatis & in publicos motus desinentibus pertinaces tandem captivi *ad vivicomburium* condemnantur, & non diu post latam sententiam uterque *Kuhlmannus* & *Nordermannus* in *balneo quodam* (quod *Moschi* vocant *eine Schwarze Stube* & cum nostris *fumariis* aliquo modo convenire dicitur) die 3. Octobr. (b) *virius ustus combustusque* tremendo & miserrimo mortis genere periit *libris publico*

(b) Leg. Witte l. c. p. 168. id quod factum 1690. anno scribit Exc. Rechenberg. in summ. H. E. p. 727. ubi quoque commemorat, Kuhlmannum cavea ferrea inclusum & concrematum fuisse.

publico edicto aboleri iussis & sub pœna capitis interdictis,
 (c) Atque hic est funestus hujus fanatici interitus, ex
 quo tempore asseclæ illis in locis degentes cautius
 mercari didicerunt, paululumque ab infania remi-
 ferunt, ut jam rari reperiantur Böhmi sequaces, vi-
 deanturque non pauci errores pristinos deseruisse &
 Ecclesiæ nostræ sanctissimam fidem sincerius ample-
 cti. Quod ut & apud nos divina gratia tandem fiat,
 ex animo precamur. Quod superest, ad dulcissi-
 mam Patriam me convertò & religione pietatis ob-
 strictus Deum T. O. M. supplex oro ac veneror,
 ut eam à fanaticis imposterum tutam, tranquillam, &
 inconcussam, in puriore verò Evangelii doctrina integram,
 firmamq; clementissime conservet & Vratislaviam in pri-
 mis, Urbem Littera duplicata insignem sub pio & justo
 Augusti LEOPOLDI imperio in hac temporum conversione
 rebus semper integris salvam, fortunatam, florentemque
 præstet!

(c) Conf. B. Kortholt. H. E. Sec XVII. §. 18. & Epist. An. 1691.
 20. Nov. ex celebri Emporio S. Michaelis Archangeli ad Pastorem
 vendam scripta & cum doctis viris benevole communicata à Plur.
 Rev. Dn. Benthemio im Holländ. Kirchen und Schulen Staat /
 Part. II. Cap. IV. §. 76. p. 344. sq. Anon. Moscovit. Kirchen Staats
 Cap. IV. ex eoque Cl. Tenzel. in Monatl. Unterred. 1698. M.
 Apr. p. 328. seqq. Ad. Er. Francisci contra M.
 Matth. p. 91.

SOLI DEO GLORIA!

Inches 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 8
 Centimetres 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 8

TIFFEN® Color Control Patches

© The Tiffen Company, 2007

A 1 **R** 2 **G** 3 **B** 4 5 6 **M** 8 **W** 9 **G** 10 11 **K** 12 13 14 **C** 15 **Y** 16 **B** 17 **M** 18 19

TIFFEN® Gray Scale

© The Tiffen Company, 2007